1. Бз

ნ. ნიკოლაძის ნაწერი

ჩემ პოლიტიკაზე

1454

(გაზ. „იმერეთის“ საპასუხოდ)

ავტორის გამოცემული

ქუთაისი
Иოს. ხელაძის სტამბა
1913

წიგნაკის წაკითხვამდის, გთხოვთ, ის შეცთომები გადაასწოროთ, რაც წიგნის ბოლოშია ნაჩვენები.

ჩემ პოლიტიკაზე

(გაზეთის „იმერეთის“ საპასუხოდ *)

აღსდეგ, უფალო, მაცხოვნე მე, ღმერთო ჩემო, რამეთუ შენ დასცენ ყოველნი, რომელნი მემტერნეს მე ამაოდ, კბილნი ცოდვილთანი შენ შემუსრენ. ფსალმუნი დავითისი. III, მუხ. 8,

I.

ბ. მეუნარგიას გაშავება მარტო თოთის კერძო, შინაური საქმე იყო. არავითარი პარტიული ან საერო ხასიათი მას არ ჩნევია. ნამუსიან სტამბაში ასეთ გარემოებას არ უნდა გამოეწვიარა, შინაური ქრონიკის უბრალო ამბის მეტი.

---

*) ეს ჩემი საპასუხო წერილი გადავეცი „იმერეთის“ რედაქციას, რომელმანაც მისი დაბეჭდის უარი შემომითვალა.

ოთზე უდიდეს ქალაქს—ქუთაისში—ამას წინათ ბ. მეუნარგიაზე უფრო სადი, მტოდნე, დამსახურებული ბერი, უფრო მადად—ქალაქის თავის—თანამდებობიდან გადაუყენეს. სტამბას ამის გამო, გემახსოვნებათ, არც ჯვარზე არავინ უტვია, არც ელვა-ჭექა გაუმართავს. რათ მჭირს ესრეთი უსამართლობა? ვისი დაბადი დობე მნახეს, რომ ეოველი უწმაწური მაჯირგალებს? ვნახოთ, აბა, რითია დასაბუთებული და რამოდნათ სინიდისიერია ის მსარე სტამბის ჩემზე ამ-ხედრებისა, რომელიც ვითომ საზოგადო, ბოლიტიკურ ხასიათს აძლევს ამ მოვლენას. ნახავთ, მკვდარი რომ მკვდარს აეკიდება, რა სისწრაფეით იხრწნება ორივე.

ბ. მეუნარგია ოთოს 19 დეკემბერს გაშავდა. ოთხ დღეს შემდეგ: 23 დეკემბერს, „იმერეთში“ (№ 74) დაიბეჭდა ბრალმდები ოქმი ჩემ წინააღმდეგ, ვი-

თორმ-და „ქართველების ზნეობრივ და გონებრივ გადაგვარებას ხელს ვუწყობდე. საბუთად რა უნდა მოეყვანათ, მტკნარი სიცრუის მეტი? თოთს ბირველ იანვრიდგან (ესე იგი ერთ კვირას შემდ¿ბ) ნიკოლაძის თაოსნობით ეოველდღიური რუსული გაზეთი იწყებს გამოსვლასო. ჩინებულად იცოდენ, რომ ამ გაზეთის-თვის არავის არც თული ჰქონდა, არც სტამბა, არც ნებართვა, იცოდენ, რომ „ზაკ. რეჩში“ ნიკოლაძე ამ გაზეთის მეთაურად კი არა, ხელის შემშველად იეო გამოეყვანილი, და მაინც ბრალს მდებ-ბენ. აგერ მარტიც დგება. სადაა ეს გაზეთი?

სიცრუეს თქვენი ჭირი წაუღია. დრმად ჩავუკვირდეთ ამ საკითხს. თოთში რუ-სული გაზეთის დამწყებთ განზრახვა ჰქონ-დათ უკეთ დაეკმაყოფილებიათ ის რუ-სული საზოგადოების საჭიროება შაგი-

ზღვის კვეკსიელ განსვირზე, რომელსაც ოთხი რუსული გაზეთი დიდი სანია ემ-სახურება ბათომს, სოხუმს, სოჩას და ნოვოროსისკს. ავნებს, თუ არგებს ქარ-თულ საქმეს, ამ ხალხისთვის დანიშნუ-ლი გაზეთი ჩემის თანხმობით რომ გა-მოდიოდეს, და არა ბ. ბალმის ან ბ. გერ-მანის მეთაურობით? ეს კითხვაც რომ საკადოთ სტნოთ, სიტრუის გამგელს რით ვერ გუგია, რომ ჩვენი სწავლა, მარ-თველობა, მსაჯულება, გზები, ნაოსნობა, მისვლა-მოსვლა, ადებ-მიცემობა, ერთი სიტყვით მთელი ცხოვრება, ისეთი ბი-რების ხელშია, ვისაც ქართული არ ეს-მის? მაშასადამე, თუ ქართველობის სა-ბოლოო დამხობა არ გვინდა, რუსულა-დაც უნდა ვწეროთ ამ ცხოვრების ბრუნ-ვა, დარდი, წამალი, სახსარი.

ქართულ მწერლობაში ეს საგანი ეო-ველმხრივ გაისინჯა ამ ორმოცი წლის

წინათ. გადაწყდა, რასაკვირველია, ისე, როგორც მამულის ურეკველი უზენაესი საჭირობა მოითხოვდა: ვისაც ქართველ ხალხისთვის გული ეწვის, მან ქართველ-ებისთვის ქართულად უნდა სწერდეს და რუსებისთვის რუსულადო. ის საქმეები, რომლის მზადება და გადაწყვეტა ქარ-თველების ხელშია, ქართულად უნდა ირ-ჩეოდენ; და რომელიც რუსულ საზოგა-დოებას ან მთავრობას ექვემდებარება, რუსულადო. ათასჯერ რომ ხელ-ახლავ წამოაყენოთ, ატრიალოთ, სჯიჯგნოთ, დე-ჭოთ ეს საგანი, შეიძლება განა მისი სხვანაირად გადაწყვეტა, სანამ საქარ-თველოს ბედ-იღბალი, ჩემი ბრძანებით კი არა, ხალხთა და საუკუნეთა ტრია-ლის ძალით, რუსეთთან შედუღებულია? უტვინობამ, თუ უტიფრობამ, სტანცა ხე-ლი ჩემ წინააღმდეგ ამ ხეპრულ იარაღს? ორივე შემთხვევაში სატირალი ეოფილა

მისი მხმარებლის „ზნეობრივი და გონებრივი“ სიდატაკე.

ამ პირველ ოქმს თავს ვერ დავანებებ, თუ მისი შემდეგი ნაწყვეტი არ ამოვწერე:

„ამის (გადაგვარების) მიზეზი სწორედ ნიკო ნიკოლაძეს უნდა მივაწეროთ, რომელიც სათავეში უდგება გამოცემის საქმეს (ისემც ღმერთი გიშველისთ!). თვით ინტელიგენციის უმეტესი ნაწილის დამახასიათებლად მეტად საგულისხმოა ის მოვლენა, რომ ფოთში „ზაკ. რეჩი“ ორჯერმეტი იყიდება, ვიდრე „იმერეთი“ და „სახალხო გაზეთი“.

აქ ბოლო რომ თავს არდვევს, დამწერს, რასაკვირველია, ვერ შეუნიშნავს. თუ ჩვენებურმა ინტელიგენციამ ქართული მწერლობა შეიზიზღა, მე რა შუაში ვარ? რუსულ გაზეთს თუნდ მართლაც სათავეში ჩავუდგე, ქართულ მწერლობას რადა უნდა დავაკლო, რაკი ინტელიგენცია მას კაი ხანია დაუკარგავს? შეიძლება განა ვინმე ჭკუა-სადმა ჯერ კიდევ დაუარსებელ

გამოცემას მიაწეროს ისეთი მოვლენა, რომელიც, მისივე სიტყვით, ჩვენში მკვიდრათ არსებობს?

ამ უაზრობასაც რომ ხელი შეუშვათ და საქმე არსებითად გავსინჯოთ, სატირალი საქმეა, თუ სასიხარულო თანამედროე ქართული ინტელიგენციის უკმაყოფილება ეხლანდელ ჩვენს გაზეთებზე? ნუ თუ ეს გადაგვარების, და არა წარმატების, ნიშანია? იზრდება ხალხი, თეიქრობს ცხოვრების ტრიალზე, საჭირეობაზე, სახსარზე. მის ზრდის თანასწორად უნდა ვაუმჯობესოთ ქართული მწერლობაც, თუ გვსურს, რომ ხალხის გონებაზე გავლენა შევირჩინოთ. ქართულ მწერლობაში აწი მარტო წარჩინებული ჭკუის, ნიჭის, ცოდნის, ნამუსის პატრონი მოიკიდებს თვეს, გავლენას მოიხვეჭს და ეს მოვლენა ეოველ ერთგულ მამულის-შვილს სიამაყით უნდა უვსებდეს

გულს: ის მოსწავებს ძველი სიბნელის გაბნევა, რომელიც მერად ციცინათელასაც დამბრად გვაჩვენებდა. რაკი თქვენ ნიგვ ზირით თავს ილანძღავთ, ბეჭდავთ —ქართული გაზეთი ხალხში ადარ გადისო, გაიდგიძეთ, უნდა უწამლოთ ამ უბედურობას. ვედარ გაძლებს ჩვენს დროში, ვედარ აიტანს არსებობისთვის ბრძოლას ერი, რომელსაც გონიერი მწერლობა არ წინამძღვრობს. აამაღლეთ ქართული სტამბა, მისი შინაარსისა და მსახურების გაუმჯობესებით. ამ ერთადერთს ჩვენს წმინდათა-წმინდას ნუ ხდით სიცრუისა და ანგაარების საბიელად. გადაგვარების წამალი ესაა.

გავიდა კიდევ მეორე ოთხი დღე, და იმავე „იმერეთში“ (77) ახალი ბრალმდები ოქმი დამიბეჭდეს, ამ სათაურით: „ნ. ნიკოლაძის ახალანდელი მოდგაწეობის ნიმუში“.

„ნიკოლაძის დღევანდელი მოღვაწეობა— ბრძანებდა ეს ოქმი—მხოლოდ ის არის, რომ ფოთიდგან გააძეოს ყველა, ვინც მის რწმენას არ იზიარებს და ცოტაოდენ დამოუკიდებელ აზრს დაადგებაო“.

რა ნაირად შეშეძლებოდა ამდენი ხალხის გაძევება, რა უფლებით და, განსაკუთრებით, რა მიზნით, ეს არც დამწერს აუხსნია, არც დამბეჭდავს უკითხავს. ჩემი რწმენა, მგონია, ქარის მონატანი არაა, რომ ვისიმე წინააღმდეგობის მეშინოდეს. იმოდნით დარწმუნებული ვარ მის საბოლოო, აუცილებელ, შეურეველ გამარჯვებაზე, რომ არც კი ვიბრძვი მისთვის, მტკიცედ ვიცი, ფუჭი ოცნება კვამლივით დაიშლება და ჭეშმარიტება თავს იჩენს. ორჯერ ორი ოთხად გამოვა, და არა ასად, ან ათასად, როგორც მთვრალებს ჰგონიათ. მეორე მხრით არაფითარ დეპუტატობას, თანამდებობას, არჩევას არ ვეძებ, რომ „პარტიას“ ვიდგენდე

და წინააღმდეგებს ვდევნიდე. მაშ ნერონად რა გამხდიდა?

ბრალმდები ოქში ამის მიზეზად ვიღაც ბ. მიხა ესაკიას სთვლის. „რადგან მისი და ჩემი პოლიტიკური რწმენა სხვა და სხვა ადმოჩნდა,“ ვეღარ მომითმენია მისი თოთს უოთნა. რამოდენათ მოერიდება ვინმე ამ ვაუბატონის ძლიერებას, აქაურმა არჩევნებმა საკმაოდ ადმოაჩინეს. ვისმა გვერდით ამოდგომამ თვით ისეთი პატივცემული და მაღალღირსი მოდვაწე გაუშვა, როგორიც ლეონიდე ეპისკოპოსი ბრძანდება, *) მას განა ვინმე მტერად ჩათვლის?

ამ ტიდის გასაქარგებლად იმისი თქმაც საკმაოა, რომ ბ. ესაკია თოთიდგან კი არ განუძევებიათ, მხოლოდ თოთის ქა-

*) თუმცა, ჩემი მხრით, არავითარი მეცადინეობა არ დამიკლია, რომ მისი ყოვლად უსამღვდელოესობა ამოერჩიათ.

ლაქის სათათბირომ მას იკარგადრობა ჩამოართვა. ამის მიზეზი ის გასდათ, რომ სახელმწიფო სათათბიროსთვის არ-ჩევნებამდი დიდის-ხნით უფრო ადრე, ესე იგი სანამ, ვითომ „მისი და ჩემი პოლიტიკური რწმენის სხვა-და-სხვაობა ადმოჩნდებოდა“, ფოთის ხმოსნებმა თა-ვიანთი ინჟინერის მოხსენების გამო, ბატ. ესაკიას საქციელში, ქალაქის მინ-დობილებათა შესრულების დროს, ცხადი ბოროტმოქმედება დაინახეს. ვისაც გაძე-ვება ამგვარ ბრიზაულ შეტოიმისთვის ხედა, მას, უეჭვოა დაშვენდება პოლი-ტიკური რწმენისთვის წამების გვირგვი-ნი. ჩიჩიკოვიც ეგრე იმართლებდა თავს. ღმერთმა ხელი მოუმართოს, მაგრამ მე, კიდევ რა შუაში ვარ!

ოქმის სიტყვით აი ამ ბ. ესაკიას წინააღმდეგ ტილი გამიგრძელებია: შაგი-ქვის კრებას მან შეაგონა, შუამდგომლო-

ბა იქნესო ადრეული მთავრობის წინაშე, რომ თოთს უფლება ჩამოართვით, გეშებს რომ ფულს ახდევინებს კიბეების ქირათო. ოქმი ფიცავს, მის დდეში არ ქონია კრებას ამ საგანზე სჯა და მეცადინეობაო. მბრალდება ტიდის წამება კრებაზე, იმ მიზნით, რომ ბოლიტიკური მტერი ფოთიდგან მოშეშორებია.

კრებაზე არც მე გხლებივარ, არც ფოთის წარმომადგენელი მიუხმიათ, თუმცა უნდა მიეხმოთ. დეკემბრის დამდეგს ჩემის საჭირობისთვის ქუთაისს ვველ. იქ შემხვდა გზათა სამინისტროს წარმომადგენელი ბ. მაკი, რომელსაც თან ახლდენ ჩვენი რკინიგზის მთავარ-მოხელენი: ტექნიური ნაწილის უფროსი, ინჟინერი ბავლოვსკი, მოძრაობის უფროსის ორი თანაშემწე: ინჟინერი გერასიმოვი და ბ. სოლოვიევი, მოძრაობის რევიზორი ბ. ლინევიჩი და სხვ. ბ. მაკმა ამ ბირების

წინ მიამბო, რომ იმ დღეს, მათი და ბევრი სხვა მთავრობის წარმომადგენელთა თანდასწრებით, კრებას მისმა რჩევამ მოახსენა, ქალაქი ოთთი შავი-ქვის მრეწველობას სტარტვავს, გეშებს ტვირთვას უძნელებს და უძვირებს, კიბეებს მამასიისხლად აქირავებს. და ეს უფლება ქალაქს უთუოდ უნდა ჩამოერთვასო. მოგალობად ჩავითვალე, დავბრუნდი თუ არა ოთთს, ქალაქის თავის მოადგილესთვის მეამბო ეს გარემოება და მერჩია, კვეკასიის სამთო გამგეობას მისწეროს ამ საქმის ნამდვილი მდგომარეობა. ტარტვაგლეკა ამ კიბეების შესახებ მართალ სუფევდა ოთთის ბორტში უწინდელ დროს, როცა საქმეს კერძო ბირები უბატრონოდ განაგებდენ. უკანასკნელ წლებში კი ქალაქმა ეს მხარე მოაწესრიგა: კანონი გამოიცა ამის შესახებ, ტაქსა დამტკიცდა. ახალ საქმე, ბასუხის-გების

ქვეშ, რიგიანად მიჭეკავს ჩვენებურ მუ-
შებისგან შემდგარს არტელს. რადგანაც
ვიცოდი, რომ ბ. მეუნარგია ამ გარე-
მოებაზე უურსაც არ გაუბარტეუნებდა,
ჩემი ბასუხისგების თავიდან ასაშორებდად
ეს საქმე ამგვარადვე ვუამბე ფინანსიური
კომისიის თავმჯდომარეს ბ. კეშელავას-
მეტს არავის. შემეძლო განა სხვანაირად
მოქცეულვიყავ? განა ეს ციდისწამებაა?
საქმეს უბარტიო მოწმე ბევრი ჭეავს,
დვთის მადლით. ახლა თქვენის ნამუსის-
თვის მიმინდვია გადაწეკვეტა: ასეთი საქ-
მის იმ ნაირად წარდგენა მკითხველის-
თვის, როგორც მეორე ოქმს უქნია,
ბატიოსან სტამბას განა ეკადრება? მწერ-
ლობაში ეალბობა განა შესაშვებია?

II

ამ თვალსა-და-ხელშუა განაჩენმა ტიალმა —„ნიკოლაძე ფოთიდგან აძეგებს ყველას, ვინც მის რწმენას არ იზიარებსო“ —ამართა ჩემზე „იმერეთის“ ლეიბ-პუბლიცისტი, ბ. ურო. ფოთის რეგვნებ-მა ჩაიგდეს თუ არა ხელში ეს სახიფათო ინარადი, დობე-ეორეს მოედვენ. ორი უთავბოლო წერილი დაბეჭდინეს წრეულს ჩემ წინააღმდეგ „იმერეთში“: მეოთხე ნომერში მეთაური—„ნ. ნიკოლაძეს“, და მეშვიდები—ფელეტონი „ნ. ნიკოლა-ძის პოლიტიკური მსოფლ-მხედველობა.“ ხედავთ, რა მაღალ ბანზე აუშვეს ზარი?

„როგორც მკითხველმა იცის (საიდან სადაო, წმინდაო საბაო!) ნ. ნიკოლაძე ამ ბოლო დროს სდევნის ყ ვ ე ლ ა ს, ვინც კი მის რწმენას არ იზიარებს. მისი ბრალი იყო ფოთიდან იაკობ ფანცხავას წასვლა, მისი

ბრალია მეუნარგიას გაშავება, ეხლა კი პატივცემულ ჩუმ მოღვაწეს ესაკიას გადამტერებია და ცილის წამებით ცდილობს ბოლო მოუღოს.“

„პატივცემულ ჩუმ მოღვაწეს“ (ეს თქმა მწერლობაში დარჩება) რა აძევებს— ზევით მოგახსენეთ. ვისი ბრალი ყოფილა ბ. მეუნარგიას გაშავება, მგონი საძიებელი აღარაა. ფანტხავას თაობაზე კი მარტო ეხლა ვტყობილობ, რომ მისი წასვლაც მბრალდება. დღემდი მეგონა, რომ თუმცა სხვა და სხვა მიმართულების ვიყავით, ჩვენ საერთო საქმესახურს თავიდან ბოლომდი უსვამთ ჩაუვლია. ვფიქრობდი კიდეც, ჩემი მასთან ხანგრძლივი ძმური თანამშრომლობა საბუთი იქნებოდა ჩვენ ორისავე რიგიანობისა, სხვისი რწმენის თმენისა, სხვისი პირადობის პატივისცემისა, დამოუკიდებულ, საკუთარ თვალზე მდგომ კაცთან ჭაპნის ერთგულად წევისა. ნუ თუ შემცდარვარ, რაკი

ბ. ფანცხავას ფოთიდგან წასვლის მიზეზად მთვლიან? ვერ გამიგია კი, რით, როგორ დამედო ეს ბრალი, როცა ბატ. ფანცხავასაც ვურჩევდი, ნუ მიდიხარ, ქუთაისს ვერას გაარიგებ, ბევრი მოწინააღმდეგე აგიჩნდება მეთქი, და მის წამეგანსაც ვაფრთხილებდი, არ გამოგაყოლებათ: საგუბერნიო ქალაქს, სადა ეოფელ გვარი მთავრობაა თავმოყრილი, სათავეში ულრეკი კაცი კი არა, ღვედიანი რბილი და თან უწყვეტი უნდა იდგეს მეთქი. ვინ, რისთვის გაჭედა ახლა ეს ჭორი, ბ. ფანცხავა ფოთიდან განდევნაო, ბ. ურომ იმას ჭკითხოს, ვინც ის ჩემზე მოიქნია და ლაფში კი ჩაიფლა.

ურომ როდი იცის, რას მოხვდება, ბ. ... სად დაჭერავს. საითაც მიიქნევენ მას, იქ იჩეჩქვს თავს, განსაკუთრებით თუ ქვანი რკინა დახვდა. ჩემზე ის სულ ბრმათ აუტუნდრუკებიათ. „ბოლიტიკურ მძიგრს...

Библиотека

და წარმოადგენს, ჭკა მაგას, ნუ გეშინიაო.“ მოწინავე წერილიც ასე დაუწყებიხეს: „ძველი მოდგაწეა,“ „თავის რწმენას ულალატა და უძველეს, რეაქციონურ ბრინციპებს დაუბრუნდა და თაყვანი სცაო.“ ხედავთ სად დაჭკრეს?

ვნახოთ, თუ რა სათუძვლიანად შეუსწავლია ბატ. უროს საგანი, რომელსაც სჯის. იმ მესამე ბრალმდებელ ოქმში, რომელიც ერთი კვირის იქით მეორის შემდეგ დაბეჭდვინეს ჩემი „რწმენის დალატს, რეაქციონურ ბრინციპებისკენ დაბრუნებას“ აი რაზე ასაბუთებინებენ: „როდესაც (ნიკოლაძე) მთავრობასა და ახალგაზდობას შორის შუამავლობას კისრულობდა, ის ადარ იყო სულით ახალგაზდა... იმისთანა არეულ-დარეული შეხედულობა ჰქონდა კონსტიტუციაზეო.“

მართალა ურო უნდა იყოს ამის დამწერი. თვითონ ამბობს, შუამავალი იყოო,

და ჩემ შეხედულობას იძევს! ახა, დმერთო ჩემო, ვინ შუამავალი და ვინ საკუთარი შეხედულობა? შუამავლის მოგვალობა ის კი არაა, უმანკო შეხედულობა ჰქონდეს ეოვლისეერზე, ისაა—გონიერად, ერთგულად ასრულოს მონდობილობა, მნდობელს არ ეღალატოს. ამ უკანასკნელი ექვსი წლის განმავლობაში ბევრმა მტოდნე და ჰიერუთნეველმა ისტორიკოსმა, რუსეთში და საზღვარს გარეთ, გულმოდგინედ გაარჩია ამ შუამდგომლობის გარემოება. ეველამ იცნო ჩემი რიგიანობა და უანგარობა ამ საჰიეთოო საქმეში, რომელშიაც უნებურად ჩათრეულ ვიქმენ. იმ ჩემ აწერაში, რომელიც „*Былое*“-ში დაბეჭდა (1906, № 9, გვ. 253), წინასწარ სწერია ბ. უროს საჰასუხო:

„საგულისხმოა, ჩემი საკუთარი რწმენით ან სურვილით კი არ უნდა მეხელმძღვანა,

მხედველობაში ყველაზე უფრო უნდა მქონოდა აზრი და მოთხოვნა რუსეთის ინტელიგენციის უმრავლესობისა, განსაკუთრებით მისი მოწინავე, მებრძოლ ფალანგისა. ჩემის მდგომარეობის უბედურებას შეადგენდა მისი პროგრამის სრული შეუხამებლობა ჩემს რწმენასთან.“

მეორე ადგილას, 255 გვერდზე, ვწერდი: „ძალა-უნებურად უნდა მეთანმაშა პასიეური როლი: მარტო იმას უნდა ცდილ-ვიყვ, რომ რაც შეიძლება უკეთ მხსოვ-ნებოდა და შემესრულებია მონდობილება.“ ეს ხომ შუამავლის ვალია? ვნახოთ, ახლა, კონსტიტუციაზე თუ მართლა „არეულ-დარეული აზრი“ მქონდა, მაშინ? იმავე 255 გვერდზე ვწერდი:

„როცა ჩემს მესაუბრეებს (ახალგაზდობის წარმომადგენლებს) გაკვირვება განვუცხადე, რომ რევოლიუციონერების მხრით ვიწრო სოციალისტურ მოთხოვნას მაბარებდენ, ყოველსავე პოლიტიკურ სარჩულს მოკლებულს, აღმასრულებელი კომიტეტის

პირველი მარტის შესახებ სახელ-განთქმულის 1 რილის წინააღმდეგ, რომლითაც კონსტიტუციას მოითხოვდენ, ბ. მიხაილოვსკიმ მიპასუხა—პარტია ახლა სხვა აზრის არისო“, და სხვ.

მესამე ადგგას, 256 გვ., იგივე აზრი კიდევ სხვა ნაირად არის გამოთქმული:

„ამ ნაირად გრაფ ვორონცოვ-დაშკოვისთვის ჩემი საკუთარი პროგრამა კი არ უნდა წარმედგინა მოქმედებისა, ის უნდა ამეხსნა, რომელიც რევოლიუციონური პარტიის მხრივ ბ. ბ. მიხაილოვსკიმ და კრივენკომ დამავალეს.“

ეს დაიწერა და იბეჭდებოდა ბ. კრივენკოს სიტყვებში. იმავე გვერდზე კიდევ ნათქვამი მაქვს: „მეტად ძნელი იყო ჩემთვის ისეთი მინდობილების ასრულება, რომელიც თვითონ ცალმხრივად მიმაჩნდა.“ ბოლოს ეგევე აზრი, კონსტიტუციის საჭიროებისა, იმნაირად ახსნილი მაქვს 272 გვერდზე, რომ მისი გაუგებრობა ყველასთვის შეუძლებელია:

„გრაფ შუვალოვი როდი მიმალავდა თავის გულნაკლულობას რევოლიუციონურ პარტიაზე. მისი აზრით პარტიამ ვერ გამოიყენა უიშვიათესი შემთხვევა, როცა რუსეთში პარლამენტური მართვა ლობის დაარსება შეეძლო... მის შენიშვნაზე, რომ მარტო კონსტიტუცია უნდა მოგვეთხოვა, ვუპასუხე, რომ სრულიად ვეთანხმები მის აზრს. საუბედუროდ, საქმე ხომ ჩვენ შეხედულობაზე კი არა, პარტიის მოთხოვნაზე ჰკიდია. პარტია კი სულ სხვაფრივ სჯის ამ საგანს."

ვრცთუ შუადგომლობის აწერით, თვით იმ დროის უდავო სიბუთით შემიძლია დაგიმტკიცოთ ესვე აზრი. აიღეთ „*Отеч. Зап.*" 1882 წ., წიგნი I, ნაწ. 2, გვ. 102 და 103 იქ ნახავთ ჩემს ნაწერს: ლუიბლანის უმთავრესი დამსახურება იმ შეცთომის დარღვევაშია, ვითომ სოციალიზმს და უსაზღვრო მონარქიას ერთად არსებობა შეეძლოსთ. აქედან სჩანს, რომ კონსტიტუცია აუცილებელი მიმაჩნდა.

ეველა ეს საბუთი იმისთვის მომეკვს, მინდა იმ მხილების უსინიდისობა დავამტკიცო, ვითომ შეამცდობის დროს კონსტიტუციისთვის მედალატობ. ეს მეორე მოქნევა ურთსი ვის მოხვდა თავში და ვის ვნებს, მკითხველი კარგად ხედავს.

III.

ვნახოთ ახლა ვის უბობს თავს ბ. ურთ მესამე ამართვა, იმის შესახებ, თუ რამ ამადებინა ხელი წერაზე. აი როგორ სჯის ამ საქმეს ბ. ურთ.

„ჯერ გაზეთის (ნოვოე ობოზრენიის) დაწყების დღესვე განაცხადა (ნიკოლაძემ) თავისი შეერიგება არსებულ წესწყობილებასთან და შემდეგ გამოუცხადა ულმობელი ბრძოლა რკინის გზის მთავრობას, ვიდრე ადგილი არ ჩაიგდო ხელში რკინის გზაშივე. მას შემდეგ ლიტერატურას თითქმის სულ მიანება თავი... მასუკან მისი მიზიდულობა ფულიანი ადგილებისკენ კიდევ

უფრო იზრდებოდა. როტშილდს დაექირავა და შემდეგ ფოთის ნავსადგურების აშენებაში მიიღო მონაწილეობა“

მადლობა ღმერთს, მწერლობა უმოწმო მუსაიფი როდია. სამუდამოთ რჩება საბუთი — გაზეთის კოლექტია. შიგ „არსებულ წესწყობილებასთან შერიგება“ მართლა რომ სადმე იპოებოდეს, ჩემ წინააღმდეგებს ამდენი ტილის თზხვა რადათ დასჭირდებოდათ? ვინც ჩემ დროის „ნოვოე ობოზრენიეს“ გადაათვალიერებს, დარწმუნდება, რომ შიგ უდმობელი ბრძოლა არა მარტო რკინის გზასთან მქონდა, ჩვენი საქმის და სარგებლობის საცავად, აგრეთვე ცხარედ ვებრძოდი სასამართლოს — ენისთვის, სასწავლებელს — სწავლის შინაარსისთვის, საზოგადოთ „მართვის სწავლას“ ვთესდი და თვით-მართველობას ვწვრთნიდი. ჩემს მაშინდელ ბრძოლას ბ. შავროვთან და საზოგადოთ ბ. ტებენკოვის „კავკაზთან“ პირადი, თუ ერთვ-

ნული ხასიათი ||ქონდა? ჩემი „ნოვოე ობოზრენიეში“ შრომის დასახასიათებლად ერთ პაწია ნაწყვეტს მოვიყვან იმ ნაწერებიდგან, რომელიც ბ. უროს უნდა წაეკითხოს: „ხოლერაზე.“ აი, როგორ იწყება ამ სათაურით ჩემი ნაწერი (№ 2952, 26 ივლისს 1892):

„ხოლერით—როგორც ყველა სხვა თანამედროე კითხვებით—სტამბაში უმთავრესად იმ მიზნით ვსარგებლობ, რომ მოვლენა, რომელსაც ახლა განსაკუთრებით მიუპყრია ხალხის ყურადღება, გაკვეთილად ვაქციო ჩვენი თვით-მართველობის სვლისა და მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად.“

თუ ჩვენს მწერლობას ოდესმე ჯკუიანი კრიტიკოსი ედირსა, ის დაამოწმებს, რომ მარტო აი ამ კლიტით შეიძლება აიხსნას მთელი ჩემი მოდვაწეობა, დასაწყისიდგან დღეის-დღემდე. ამ ახსნას კრიტიკოსმაც იქნება ესეც დასძინოს: „რა ერუობა ეოფილა იმ დროს, თუ მწერალს თვითონ-

ვე უნდა ეხსნა თავის მიზანი! ს�ა მო-
დვაწე იძულებულია იუვირონს — მტერს ა-
რა მახეს ვუგებო — იქ აბა რა სიმაგრე
აშენდება ამ სოფულძველზე, რა საქმე
დაგვირგვინდება? „ისიც დაუმატოთ: ამა-
ების ვბეჭდავდი 1892-ში, სწორედ იმ
ხანას, როცა ბატ. ვიტტე მოხსენებებს
სწერდა „ან თვითმართველობა, ან თვით-
მფლობელობაო.“ ეს უნდა მეუოს ზასუ-
ხად იმ რეგვნებისთვის, ვინც ახლა ბ. ურო-
ა წერილებს, ნიკოლაძე „ბიუროკრატიას
თაეგანსა სტემდა, ბიუროკრატიას გარეშე
არაფერი სწამდაო“. ვისაც წარსული არ
შეუსწავლია და ზირუტუვივით ჭკონია,
რომ ქვეეანა მით დაწეებულა და მითვე
გათავდებაო, მას რა უნდა გაეგებოდეს, თუ
როგორ შეიქნა ის ძალა, ის იარაღი, ის
სიგეთე, რომლითაც ის ახლა სარგებლობს
და ბორტ-მოქმედებს?

მეორე ტიალი ამ ნაწყვეტისა, „ულმობელი ბრძოლა გამოუცხადა რკინის გზას, ვიდრე ადგილი არ ჩაიგდო ხელში რკინის გზაშივეო“, —ნამდვილი ბოდვაა. რკინის გზაზე ვმსახურობდი პეტერბურგს 1881-დან 1886-მდე. „ნოვოე ობოზრენიეს“ კი ვსტენდი თეთალისს 1887-დან. ბ. ურო ვერსად მოძებნის საბუთს, ვითომ ამ წლიდგან რამე დამოკიდებულება მქონოდეს რკინის გზასთან. ვინ ჩათვლა ან რისთვის ჩაითვლა ბ. ურო ამ მერალ ტლაპოში, თითონ იძიოს.

მესამე ტალიტ ამის ტოლია— „მიზიდულობა თეულიან ადგილებისკენ.“ თუ კი როდისმე დამტკიცებია, ეოველთვის მიშოვნია ისეთი კარგი „თეულიანი ადგილი“, როგორიც სხვას ჩვენში სიზმარშიაც არ ელანდება, სჩანს მწერლობა, საზოგადო მოდგაწეობა ჩემთვის ხელობათ არასოდეს ეოთალა. უსახსრობის გამო, ლუკმა

ბურისთვის კი არ ამიღია ხელში კალამი. წრფელი გულით ვემსახურებოდი, სანამ მაცალეს, ჩემი ქვეყნის წარმატების ღმერთს, როცა ის ყოველად უსუსური, ყველასგან მიტოვებული იყო და თავის მსახურისთვის დარდის და ტანჯვის მეტი არაფრის მინიჭება შეეძლო. რაც რამ მქონდა და არ მქონდა არ მეშურებოდა მისთვის, სანამ უძლური და უსახსრო იყო. რაკი მოსულდგმულდა, მსახურების ამაღლება შეეძლო, მღიქვნელები შეეძინა, ვერავინ მიზრახავს, მოჯამაგირეთ რომ სხვას დავუდგე, სანამ არ დამიმტკიცებს ამ მოჯამაგირობის ვნებას ჩემი ქვეყნისთვის. ჩემდა თავად კი გაგიმხელთ: მწარე გამოცდილებამ დამარწმუნა, მღიქვნელებთან თანამშრომლობას ისევ როტშილდთან მოჯამაგირობა სჯობნებია თურმე, არა თუ ბირადათ ჩემთვის, ჩვენი ქვეყნისთვისაც. ყოველ შემთხვევაში ამ

მოჯამაგირობისთვის ჩემი ჩაქოდვის უფ-
ლება მარტო იმას აქვს, ვინც ჩემ ადგგს
დაიწუნებდა, და არა ბ. ურთს. რომელ-
საც ჯერ საქმით ვერავინ შეწამებს, რომ
„ფულიანი ადგილებისათვის“ მას წიხ-
ლი ეკრას.

„მწერლობაზე ხელი აიღოო, რაკი
ფულიანი ადგილი იშოვნაო“. კარგად არ
გაუცვნია მწერლის მოვალეობა იმას,
ამას მაუგედრის? დიადაც ისეთი მოწიწე-
ბით ვეპერობი მწერლის დანიშნულებას,
რომ ეოვლთვის, რაცა ან რკინის გზის,
ან მრეწველობის, ან ქალაქის საამსა-
ხურს ვკისრულობდი, უადრეს მოვალეობად
ვთვლიდი მწერლობაზე ხელი ამეღო. ორ
ღმერთს ერთსა და იმავე დროს კაცი ვერ
ემსახურება. ეგვლა იმ დაწესებულებას,
ვის საამსახურში შევდიოდი, ვუცხადებდი:
მიქირავებია თქვენთვის ჩემი შრომა და
ცოდნა, და არა მწერლური გავლენა მეთქი.

მწერლობის და მკითხველის საზოგადო-
ების წინ ჩემი დუმილი იმას მოასწავებს,
თუ რა მორიდება მაქვს მომავლის, რა წმინ-
დათა-წმინდათ ვთვლი მწერლობას. ვე-
რავინ მოძებნის სტამბაში ვერც ერთს
სტრიქონს, ჩემგან დაწერილს, რკინის-
გზის, ან როტშილდის, ან თეთის სა-
ქმეების დამტველს ან მადიდებელს, სა-
ნამ ამ საქმეების ვემსახურებოდი. კარგა
იმ იშვიათი შემთხვევისა, როცა რამე
უშვერი ტილი თავიდან უნდა ამეტილებია.
და ამ დუმილს, ამ მსხვერპლს, ბრალად
მდებენ ჩვენი მწერლები!

რისთვის არ ვწერდი, სანამ სხვა რამე
საქმეს ვემსახურებოდი, ხომ ნახეთ. მო-
გახსენებთ ახლა, რა მიზეზით მომიხდა
სხვა რამის სამსახური, როცა მ:რტო
მწერლობისთვის ვიყავ შექმნილი, დამ-
ზადებული, გატაცებული. ორჯერ აწერი-
ლი მაქვს ჩემი მწერლობისგან გადად-

გომის მიზეზი: ქართულ მწერლობიდგან —„დროება“-ში (1876) და რუსულიდგან —„ნოვოე ობოზრენიე“-ში (1891). მოკლედ გიამბობთ ჩემი დროის ქართველ მოღვაწის გასაჭირს: იქნება მით მომავლის საქმე გაადვილდეს.

მოქმელს გამგონი უნდა. როცა ჯეროვანი ურთიერთობა არ მყარდება ამ ორ მხარეს შუა, წვალებას გაცლა სჯობს. ნამეტანი ვიმეცადინე მწერლურ ასპარეზისთვის მზადებაში. ამ მიზეზით მიჭირდა და ახლაც მიჭირს საერთო ხორცისთვის ბანის მიცემა. როცა ქართულ მწერლობაში გავები, მის თარს მარტო ერთი სიმი ება, შიგ მარტო ერთი, დიახ სწორი, მაგრამ ერთობ ცალმხრივი, დედა-აზრი სუფევდა. ჩვენს განვითარებაში ის (კეისრისა კეისარსა!) 1830 წლის მოძრაობას შემოეტანა და გრიგოლ ორბელიანს დაემუარებია: დედა-ენის დაცვა. 1860 წ.

მოძრაობამ ამ საქმეს ახალი მსახურები მიაშველა: სტამბა, შკოლა, სახელმძღვანელო. ჩემმა დამზადებამ დედა-ენა, მიზნად კი არა, მარტო ერთ იარაღთაგანად მაჩვენა ერის კეთილდღეობისა. მესმოდა, არა მარტო ენით იკვებება სალხი. ქართული ენა სისრულით ხელთ-ეუფარა ჩვენს ერს, როცა მეთექვსმეტე, მეჩვიდმეტე და მეთვრამეტე საუკუნოებში თითოეულად შემოეცალა ოდესღაც ის, რაც ეროვნებას შეადგენს. მაშ არც მარტო ენა აადგენს ამ ეროვნებას მეთქი, ვფიქრობდი. საწირად ვთვლიდი შემეძარა ის ცხოველ-მეოფი ძალები, რომლის მოქმედება და ურთიერთობა ერს ზრდის, ამაღლებს, აძლიერებს. შევეხე ეკონომიკას, კრედიტს, მრეწველობასა, მიწისმფლობელობას, და თვით-მართველობას. ძველი მოდგაწეების ნაშრომის შესწავლამ ნება მომცა მკვდრეთით აღმედგინა ბო-

ბოლოებისგან დამარცხებული და დამარ-
ხული სქმეები და მოქმედი ხერები, მა-
გალითად ეგვლასგან ერთიანად დავიწყე-
ბულ საადგილ-მამულო ბანკები. ბ. გი-
ორი ეაზბეგს ჰკითხეთ (დამეუძნებელთა-
გან ახლა მეტი არავინ მეგულება ცოცხ-
ლებში), რამდენჯერ დაგვჭირდა დუშეთს
ასვლა 1871—1873 წწ., რამდენ ემა-
წვილს, რამდენი მეცადინეობა დაგვჭირდა,
რომ ილია ჭავჭავაძისთვის სახელმწიფო
სამსახურზე ხელი აგვლებინებინა, ბანკის
დაარსება იერიშით აგვედო, ბანკი განა-
ხლების ბანაკად გვექცია და შიგ ჭავჭა-
ვაძე ძალდატანებით ქართული საქმის სა-
თავეში ჩაგვეყენებია. თეთალისის ქალაქის
თავად სომხების დიმ. ეიფეანი ავარჩევი-
ნეთ. ქუთაისს, გრ. ლეკაშოვთან აუწერელი
ბრძოლის შემდეგ, თვით-მართველობა
შემოვადებინეთ. ქართველობის ასპარეზი
ხუთიოდე წელიწადში უცნობათ გავავარ-

თოვეთ. რასაკვირველია, ახალი საქმეების ადძერას მოჭვევა შეტაკება სხვა და სხვა აზრებს, ინტერესებს, თავმოუვარეობათა შორის. ეს „ალიაქოთი“ სულ მე დამბრალ-და. ვინც დედა-ენის მეტს არას იცნობ-და, დამემდურა ძალას უსარგებლო საქ-მეებზე გვათვალანგვინებსო. შკოლის მეტი არა გვჭირია რაო. ყველა ეს ხიზნის, ბანკის, თვითმართველობის საქმეები ქარ-თულ ერთობას არდვევენო. გაგონილა ქართველობაში ასეთი შეოთიო? გამოველ „შინაურ მტრად.“

დავდუნე თავი, მოგშორდი ქართულ მწერლობას. მუდამ ერთ სიმზე ყლერა ვის არ მობეზდება? ვითვიქრე: შინაურ ბრძოლას სჯობს სხვა სარბიელი მოვიძებ-ნო მეთქი. რაკი უმეტესი ნაწილი იმ საქმეებისა, რომელზედაც ჩვენი ქვეყნის ბედი ჭკიდია, რუსის მთავრობის ხელშია, მოდი რუსულად ახსნას დავუწყებ ჩვენს

გასაჭირს, იქნება ამით ვისმე ვარგო მეთქი. ბევრი კითხვა აღმიძრავს ამ ნაირად. ვერავინ ვერათვერს გამოძებნის ამ ნაშრომში ჩვენი ქვეყნისთვის ურგებს ან სახეთათოს. მაინც, რომ ხიზნების, მიწის მფლობელობის მოწესრიგებას ვიკვლევდი მთავრობისთვის, ქართულმა მწერლობამ მიკიყინა (1878—1880): ორად ჭეოთს ქართველობასო, სრულიად დავანებე თავი იმ კითხვებს, რომელნიც წოდებათა ურთიერთობას შეეხებოდენ. სრულიად დავივიწყოდე მოქმედების თარგალი, ვეხებოდი მარტო იმ საქმეებს, რომელნიც არავის წინააღმდეგობას არ უნდა იწვევდენ: გზებს, არხებს, ბორტებს, ვაჭრობას, მრეწველობას, ჯანმრთელობას, თვითმართველობას. ჩვენში ესეც არავის ეპიტნავა. „რა გვეანდგელებაო— ეველა მხრიდამ მოისმოდა—ქვანახშირი, ნავთის საქმე, შავიქვა, რკინის-გზა, მი-

წა-წუალი, ბანკები, ვაკრობა, მრეწველობა, თვითმართველობა ვის სელშია და რა მიმართულებისაო?“ ზოგს მარტო დედა-ენაზე წერა ესმოდა, ზოგი მარტო იმას ათასებდა, თუ ბუკრებს შუა ბოლიციელის გაწკეპლვას ამოიკითხავდა. ამაგი, შრომა არ გადიოდა. მთელი თვეობით უნდა ეს-წავლა, ოთხი ედინა კაცს საქმის საკვლე-ველად, სახსრის საბოვნად, და ათასს ამისთანა სიკეთეს ერთი ოთვლად უბრალო ფეხის-წაკვრა აკარებდა. აზრს ვერ იგებ-დენ ან განზრახ ასხვაფერებდენ, და მთე-ლი წლობით ტიალს თუ შეტოობას იმეორე-ბდენ: „არსებულ წესწყობილებასთან შერი-გება გაუცხადაო“, „ტიხომიროვი აქოო!“ სხვა ანგი მათ ყურს არ ესმოდა, მდა-�დებლის ხმად რჩებოდა უდაბნოში.

დავფიქრდეთ ახლა. იმ დროს რომ ჩემსას გაეკრა და ეს საკარამო კითხვები საბოლოოდ გადაგვეწყვიტა, მოუხდებოდა,

თუ დაუძლურებდა ეს ქართველობას? რა „ერთობა“ ეოფილა ჩვენში, 1905-მა გვაჩვენა. ჩემ რჩევას რომ აჰყოლოდენ 1871—1880-ში, სულ სხვა გავლენა ექნებოდა „განმათავისუფლებელ მოძრაობას“ ქართველობის პოლიტიკურ ბედზე. ერთაზროვანს, ერთბანაკად მდგომს ერს რა არ გაუვიდოდა? ჩვენ კი ამ პსიხოლოგიურ ხანაში ერთმანეთს შევეხიეთ და შევაკვდით, ერთმანეთი გავაბითილეთ. ეურადღებას ვინლა მოგვაქცევდა? მტერ-მეზობელი ეგელა იმას ლოცულობდა: „წამკიდებელო წაკიდე, ორივეს თავი წაწყვიტეო!“ მტრის გულისა გვეხდით, მიტომ რომ თავის დროზე ურთიერთობა ვერ მოვიწესრიგეთ.

რაკინდ მებრძოლი ტემპერამენტი მქონოდეს, რა კინდ მართალი ეოფილვიეო, უნდა მოვრიდებოდი ახალთაობასთან ბრძოლას. ასეთ შეტაკებაში თვით გამარჯვებაც

დამარცხდებაა იმისთვის, ვინც ქვეყნის სიკეთეს ხირად თავმოყვარეობაზე მაღლა სთვლის. ახალ-თაობისთვის ამგვარი შეცთომა იმნაირადვე აუცილებელია, როგორც მოზარდ ბავშვისთვის სხვა-და-სხვა „საკის სენი“: კბილების ჭრა, წითელა, ეგვიანი, ქუსთრუშა, ცუდ-ეგვიანა. მათი ერთად ერთი წამალი დრო, სიცხის გამომხელებელი, სისხლის დამწმენდი, ბოდვის, შეოთვის მომსპობი, ჭკუაზე მომგვრელი. როცა ერთი ამგვარივე ჭირი — სენტიმენტალიზმი — ლესსინგის დროს გერმანიას მოედო, ამ მოდვაწემ გარკვეულად დაინახა, რა ზიანი ეძლეოდა ამით მის დიად ნაშრომს, მის უბედურ სამშობლოს. მაგრამ მაინც გულხელი დაიკრიფა და ახალ-თაობასთან ბრძოლის ამაოება გვამცნო. „ოცნებით დამთვრალ ჭაბუკსო — ამბობდა — გერავითარი რჩევით, წერომით, ძალით ვერ შეაგნებინებთ მის

იმედის სიფუჭეს. უნდა მის ნებაზე მიუ-
შკაო. და ე თავად დარწმუნდეს, საქმით,
რომ ვერც ხტომით, ვერც ხერხით,
ვერც ბლავილით მთვარე ციდამ მიწაზე
ვერ ჩამოსვენდებაო!"

არა თუ ბატ. ურო, სისხლის-მსმელ
მტერსაც არ ვუსურვებ ამისთანა ბედს,
რომ ჯანით და გრძნობით სავსე ადამიანი
იძულებული იყოს ტოტხლად თავი და-
მარხოს მომავლის სიყვარულისთვის, ომ-
ოდნად მძიმე და აუტანელია ეს მსხვერ-
პლი. ხელს არავის ვუშლი, გზაზე არვის
ვედობები, არვის ოცნებას არ ვებრძვი,
გულწრფელად ვნატრობ კიდეც: ღმერთმა
ჭქნას ჩვენმა ხბომ დათვი დაიჭიროს
მეთქი, და ამ დუმილს, ამ თავის-კვლას
არათუ არავინ მიმადლის, პირიქით, მა-
ყვედრიან! ხმას ძალად რომ ამომადები-
ნებენ, უარესად მემდურიან, თავისას რათ
ამბობს, რატომ არ გვეთანხმებაო. თავი-

სუფლების, დამოუკიდებლობის მცველები ვართო, და იმის ნებასაც არ მაძლევენ— გულში დამარხული მქონდეს საკუთარი აზრი. უნდათ, მეც ისეთ მხვრად მაქციონ, რომელიც ბრბოს ფეხის ხმას მიზდევს, იქნება წინამძღვრად ჩავითვალოო.

ნურას უკაცრავად: სამსახურს თამაშად ვერ გავხდი!

IV.

გავიდა კიდევ ოთხი დღე. „ზოლიტიკური მძოვრი“ ფეხზე დგას, კიდეც დაიარება წუეული. ორივე ხელით ამართეს ხელ-ახლავ ბატ. ურო, მეოთხე ოქმი გამოახოხორიკებინეს, ამ სათაურით: „ნ. ნიკოლაძის მსოფლ-მხედველობა.“ შიგ თხზავენ და მაწერენ ისეთ აზრებს, რომელნიც არც ერთ ჩემ ნაწერში არ მოიპოვება. რადა თქმა უნდა,

ბ. ურო ადვილად არ გრეგს მისგან გაჭე-
დი[illegible]. თუ ფოთიდგან მიწოდებულ სი-
ტრეგს.

ძირეული შეცდომა ბატ. უროსი, რო-
გორც მთელი მისი ბარტიისა, ის არის,
რომ მათი ბოლიტიკური მოაზრება მეტა-
ფიზიკაზეა აშენებული. აიხირებენ რადაც
სურვილს, საკუთარ გემოვნებაზე არჩე-
ულს, და რომელსაც მოიწონებენ „ბრინ-
ციპს“ არქმევენ, ხატად იქცევენ, თაყვანს
სცემენ. დარწმუნებული არიან, ეს თი-
ლისმა ოდვლთვის, ოდვლგან, ოდველ
შემთხვევაში ერთნაირად სასწაულს მოა-
ხდენსო. რეალურ ბოლიტიკას კი არც
ერთი ამგვარი ავგარიზი არ სწამს და
ეს ძველთა ძველი რწმენა დიდი ხანია
არხივებში დაუმარხავს, როგორც გამო-
უცდელი გონების ბავშვური შეცდომა.
ძველებურ სხოლასტიკით ბატ. ურო მა-
ბრალებს — ნიკოლაძე ბრძოლას, ამბოხე-

ბას, ავტორობიას, რესპუბლიკას უარ-
ყოფსო. ამის თქმა ამტკიცებს მის ერ-
თიან ჩამორჩენას თანამედროვე მეცნიე-
რებისგან. განა პოლიტიკაში შესაძლოა
რისიმე ან უარყოფა, ან ახირება? სწო-
რე ცოდნას ადარც ერთი საშუალება არ
მიაჩნია ისეთ „ტხოვრების ელექსირად,“
„ფილოსოფიურ ქვად,“ რომლის მიკა-
რება ვეელაფერს კურნავს ან ოქროდ აქ-
ცევს. გონიერ ექიმს ჰკითხეთ, აბა: ქინა-
ქინას უარყოფთ, თუ თაეკანს-ცემთთქო?
შებრალებით შემოგხედავსთ, და იმ კი-
ლოთი, რომლითაც თოთო ბავშვს რასმე
უხსნიან, გიპასუხებთ: ზოგიერთ ავათ-
მყოფობას უხდება ხოლმე, ზოგს სხვას
სწყენს, ზოგისთვის საწამლავიც არისო!
მიდით, ინჯინერს ჰკითხეთ უროზე რა
შეხედულობის ბრძანდებით თქო? მოგი-
გებთ: მარჯვე ოსტატის ხელში კაი მო-
ბეტესთ, კარგი იარაღია, მაგრამ ბალდს

თუ სატელქოდ გაუხდა, თავსაც გაუ-
რეჯგვსო. ომის კაცს, დიპლომატს მი-
მართეთ: ბრძოლას რა ოვალით უყურებთ?
—დონიერისთვის, დაიარაღებულისთვის
ჩინებული საშუალებაა ხანდა-ხან; სუსტის-
თვის კი—მტრისას იყოს—ავია. ვინც
ძალის უქონლად ძალას ხმარობს, ძალითვე
წაწყდებაო.

რევოლიუციასაც ამგვარათვე სჯის თა-
ნამედროე მეცნიერება. მშვენიერი, ად-
მტანი, ამშენებელი მოვლენა იყო 4
სექტემბრის 1870 წლის რევოლიუცია
საფრანგეთში. ქვეყნის დამღუპავი მართე-
ბლობა ექვსი საათის განმავლობაში ნაგა-
ვივით მოხვეტა ხალხმა, და მის მაგიერ
იმ წამსვე ახალი დაადგინა, რომელსაც
მთელი ერი, რჯულის, მოდგმის, წოდე-
ბის, ჰარტიების განურჩევლად, გაჭეშვა
როგორც ერთი ადამიანი. ასე მოხდება ხო-
ლმე სატა ხალხი მოწიფებულია ტვლილე-

ბისთვის. მეორე რევოლიუციასაც დაეს-
წრო ჩვენი თაობა, ჩვენზე უფრო ახლო,
ოსმალეთში. მოგეხსენებათ მისი შედეგი:
რამდენი კაცი იმსხვერპლა თავად ცვლი-
ლებამ, რამდენი ჩამოარჩვეს მის შემდეგ.
მას აქეთ ხუთ წელიწადს არ გაუვლია
ჯერ, და ოსმალეთმა ტრიბოლი დაკარგა.
იტალიასთან კი არა, სულ წვრილმან, სულ
თოთო სახელმწიფოებთან ომი წაგო.
რაც ევროპაში რამე მოეძებდა — მტერს
დაახება. ზღვაზე უფლება ხელიდან გაუ-
შვა: ისეთი კუნძულები ვერ დაიცვა, რო-
მელნიც მის ძლიერების ჭიშკარს შეა-
დგენდენ. მას არათუ ქრისტიანები ჩამო-
შორდენ, თვით მაჰმადიანებიც აუჯანყდენ.
არაბეთი მოსცილდა, ალბანეთი განზე
გაუდგა. აქიდგან სჩანს, რომ რევოლიუ-
ციაც — ქინაქინის არ იყოს — ზოგან რგებს,
ზოგჯერ ვნებს. საფრანგეთში გამოდგა,
ოსმალეთში არა. არ გამოდგა მიტომ, რომ

ხალხი დაუმზადებელი ეოფილა ცვლილებისთვის, მორიგ საქმეებზე ერთი აზრი, ერთი რწმენა მას არ ქონია. ისე აწეწილი ეოფილა შინაურობაში, რომ მთელი თავისი ძალა საურთიერთო ბრძოლაში უნდა დალიოს. ამგვარ ქვეყანას რევოლიუცია არა თუ არას რგებს, ერთიანად ღუბავს. ამავე მდგომარეობაშია სპარსეთიც და თვით ჩინეთის რესპუბლიკაც. რომელსაც ბ. ურო ცხვირში მჩრის ავტონომიის სიკეთის საბუთად. ეს რესპუბლიკა ჯერ არ დაარსებულა, და ადმოსავლეთით მანჯურია დაკარგა, ჩრდილოეთით—მონგოლია, სამხრეთით ტიბეთი, დასავლეთით—კულჯა. ზღვის გაღმა კი, ჩრდილო ამერიკის შეერთებულ შტატებში, რესპუბლიკამ თავისი ქვეყანაც გაბედნიერა, ხალხიც გაამდიდრა, კატორბრიობაც აამაღლა. ასე, ჩემო შანასე, ხან ისე და ხან ასე ხარობს ყველაფერი ქვეყნიერე-

ბაზე. თილისმა ოცნებად გამოდგა.

აი ამ ორი მოაზრების წინააღმდეგობაზე — თილისმის მორწმუნეს და თანამედროვე ცოდნას შუა---დამყარებულია ბ. ურიოს გაუგებრობა ჩემი პოლიტიკური მსოფლმხედველობისა. სწორი ცოდნის მიმდევარს როგორ შეეძლო ბრძოლის, ავტონომიის, რევოლიუციის ან რომელიმე სხვა საშუალების ან უარჭყოფა, ან დაყენება? განა ავტონომიის უარჭყოფაა მე რომ დავწერე: „საქართველოს და რუსა-ნეის კუნძულს ერთი და იგივე წესწყობილება არ მოუხდება“ მეთქი? ეს მხოლოდ შედარებით კვლევაა იმისი, თუ როგორ მოუხდება ეს წამალი ჩვენს აგებულობას და ავათ-მყოფობას. რუსა-ნეის ეკვლა გარეშე მტერებისაგან ო

ის დასაცველად წელიწადში სამი მანეთი ჭეოვნის, დროშის და მისი ამწევი თოკის საცველად. მას დიდი, უსაზღვრო ოკეანე

იცავს უფლა მხრით. საქართველოს კი რა უჯდებოდა ეს საჯირეობა, მის თვითარსებობის მატიანეებს მიაკითხეთ. იქ ნახავთ, რომ ჩვენი ერის ძალა და ქობება ვერ აუვიდა ამ გასაჯირს. ეს ზარატუშტრას ნაბოდავი კი არა, ისტორიული ფაქტია. ათასნაირად შეიძლება მისი დამტკიცება: ზომვით, კვლევით, ანგარიშით, შედარებით, ნაამბობით, ნაწერით. ვინ გაქარწყლებს ამ ცხოვრების დასკვნას, ამ სინამდვილის ნაყოფს, ცარიელი „არ მინდა“, „მირჩევნია“, „მოვითხოვ“-ით? მოგახსენოთ, „მოთხოვნებზე“ რას ფიქრობს მეცნიერება? მოთხოვნა ქვეყანაზე მაშინ მიიღებაო ბატივდებაში, რომ, უარი რომ გითხრან, ძალით შეგეძლებაო ნათხოვნის მიღება. ამის გამო სანამ სურვილს გამოთქვამდე, აწონ-დაწონილი უნდა გქონდეს თავისი და მოპირდაპირის გარემოება, რომ სირცხვილში არ ჩავარ-

დე, რაც გაბადია, ისიც არ დაკარგო. ტოტა მოამთხოვი გვინახავს, განა, ეთ-ქვას, ნეტა მიწა გამსკდომოდა, და ხმა არ ამოამედოო? შორს რომ არ წავიდეთ, აბა ბათუმელ მუშებს მიაკითხეთ, ნავთის ქარხნებში რომ მსახურებდენ, მოგებუ-ლი თუ დაქცეული დარჩა ჩვენი მხარე მათ წინდაუხედავ მოთხოვნებისგან? ეს ბაწია მაგალითი მოამავს, რომ უდიდესით გული არ გაგიხეთქოთ, თორემ უცრემ-ლოდ ვერც მე შემძლებია მეკითხა: რაც ამ უკანასკნელ წლებში „მოთხოვნათა-თვის“ მსხვერპლი შეგწირეთ, იფარება, ვითომ, ნაშოვნით? ამ ნაშოვნის მეტი განა მუქთადაც არ გვეძლეოდა? ის მსხვერ-პლები რომ გონიერად გვეხმარა, განა დღევანდელ გასაჭირში ვიქნებოდით? ან ვის არგო ჩვენმა მსხვერპლებმა: წინ-სვლას, თუ შავრაზმელებს?

მხეცისაგან ადამიანი მით ირჩევა, რომ

ანგარიშს სჩვევია. ხარჯს შემოსავალს

კარზე სიერიშოდ ედგათ. დროა ჩვენც ავიხიდოთ თვალი სინამდვილეზე, სიზმრის თვალთმაქცობისაგან თავი ვიხსნათ, იმის გარჩევა ვისწავლოთ, თუ ჩვენს გარშემო რა ამბავია, რა ნამდვილი წამალი უშველის ჩვენს ჭირს? თვალ-უწვდენელ ოცნებას ეს მცირე ამაგი სჯობია.

V.

სამი მტერი ჰყავს ქართულ გონებითრებას. ერთი — საკუთრი-მწერლობის აზრის სიავწროე, თუ ინერტია, გახლავსთ. მარტო ის სწამს და ახსოვს, რასაც დიდი ხანია შეჩვევია. დედა-ენის მეტი თუ რამ სჭირია ერს, ბევრს როდი ესმის. მეორე უბედურება ის გვჭირს, რომ ოჯახი, შკოლა ჯერ როდი გვაძლევს საკმაო მოზადებას. ამის გამო სხვის ლიტერატურარაშიაც უფო მჩატეს, შემცდარს, შეშლი-

ლსა და უვიც მწერლებს ვეწოვებიო, ვი-
ნემ თანამედროე ცოდხით დაიარადებულს.
მესამე, ორიგეზე უფრო მძიმე გასაჭირი
ისაა, რომ ვისაც ჩვენში ლირსებია ნამ-
დვილი განათლების, სწორე ცოდნის,
შეძენა, ის როდი ეკარება ჩვენს მწერ-
ლობას, ან ჩვენს საზოგადო საქმეებს.
ამ მიზეზით ესენი თითქმის ერთიანად ერ-
თობ დაუმზადებელ „მეთაურების“ ხელ-
შია. სულ ცოტა, ცოტა, ჩემ დროს ათას
კაცს მაინც გაუთავებია ჩვენგანს უმაღ-
ლესი სასწავლებელი. სადაა მათი გავლენა
ხალხის აზროვნებაზე?

ისინი, თუ უვიცები, წინამძღვრობდენ
არეულობის დროს, როცა ერის საქციელი
მის ბედს სწუვეტს მთელ მომავალ საუ-
კუნისთვის? გაიხსენეთ ჩვენი, საზოგა-
დოთ, იმ დროის ამბავი: მოდიოდენ ჩვენ-
ში მეთავურად ვიღაც სრულიად უცხობი
და უზრდელი კინტოები. არავინ იცოდა,

თუ ვინ იყვნენ, საიდან მოსული, რა
რჯულის ან აზრის, სახელი რა ერქვათ,
გვარი მათი რა იყო, როგორი წარსული
ჰქონდათ. „ამბოხება დაიწყეთო“, დაი-
ძახებდენ და ეველა მათ გაჰყვებოდა, თი-
თქო თხას—ცხვრის თვრა. ჯკუაში არა-
ვის მოსვლია, მოეთხოვა მათგან ან ახსნა,
ან ცოდნა, ან სიმტკიცე. იფარფაშებდენ,
სახსამ გასაჯირი არ მოახლოვდებოდა და
მაშინ კი მოქუსლავდენ და გაჰქრებოდენ.

გინახავთ სადმე სხვა ერი, ასე მჩა-
ტედ რომ გაჰყოლოდეს ბრიოკატორს,
რომელიც ახლა, იქნება მთავრობას არ-
წმუნებდეს, ქართველი ერი სულ ბუნტის
თავია, კაცი მას ვერ ენდობაო. სად გაჰქრა
იმ დროს ნასწავლი ხალხი, რათ გაჩუმდა,
რატომ თავისი მოვალეობა არ შეასრულა
ერის გაფრთხილებისა, ხელმძღვანელო-
ბისა, თვალის ახელისა? აი ამ ჩვენებურ
ტრუ ამბოხებაზე მითქვამს, სისულელე

გახდავს მეთქი. ბატ. ურო კი მიწერს ამბოხება სძულსო. დიადაც მეძულება ეგე-ლათერი, რაც ჩემ ქვეყანას ვნებს.

ზემო ჩამოთვლილი სამი ჭირის მი-ზეზით აირია ჩვენში საზოგადო აზრი, როდიდა ვის შეუძლია სულ უბრალო საქ-მის გარჩევა. ამბოხება, რევოლიუცია ქვე-ყნიერობის არსებობაში ისეთივე იშვიათი „ერთ-წუთი“ მოვლენაა, როგორც ელვა, მეხი. შესაძლოა, განა, ადამიანი სულ იმას ნატრობდეს, რომ ჭექა-ქუხილი და მეხის ტეხა განუწყვეტელი იყოსო, რომ სხვა ძალა ქვეყანაზე არ მოქმედებდესო, და შუადამ მეხის მზადებაში ლევდეს თა-ვის დონეს? განა მეხი, თვურთვნა, მი-წის-ძერა კაცის ხელით მზადდება? უე-ჭველია, დვინო ვერ დადგება, თუ შეო-თიანი დულილი არ გამოიარა. ტკბილი რომ დულს, მისი სიბინძურე ზედა პირზე ქათად თვრთვაშებს, დადულების შემდეგ კი

თხლად შეიქნება და ღვინოს ძირში მო-
ექცევა. იქაც რადი დაიტოვება, თორემ
ღვინოს ასმურაჯებს და დასჭანგავს. დუ-
ღილი, შეოთიანი დუღილი, ამ ნაირად
საჭირო არის, კეთილ მეოფელიც. ნუ
თუ აქედგან ის აზრი გამოდის, რომ
ღვინო ნიადაგ უნდა დუღდეს? კი შეიძლება
დადგება!

ბალღს ღვინის კეთებაში, რასაკვირველია,
მარტო ქაფის ფარფაში, ბუშტების
ტკაცა-ტკაცი, მოძრაობა, ხმაურობა ახალ-
ისებს და ამახსოვნდება, თორემ რა
გაეგება იმ ნელის, ჩუმის, შეუმჩნეველის
ხანგრძლივი ბრუნესისა, რომელიც ეურ-
ძნის სიტკბოს სპირტად აქცევს? ბავშვს
ეს არც კი მოეთხოვება. მაგრამ რით
აიხსნება ესრეთივე შეცდომა მოზდილისა
და ვითომ განათლებულის მწერალის?

მარტო იმ გარემოებით აიხსნება, რომ
ჩვენი ეგრეთ წოდებული „მოწინავე“ ხალ-

ხი ჯერ კიდევ მეტაფიზიკის გავლენის ქვეშ იმეოფება. აგრე გასინჯეთ, თვით ექიმებიც კი, რომელთაც თავიანთი საგანი თანამედროვე სწორი ცოდნის, ბუნების-მეტყველობის, მეთოდით შეუსწავლიათ, სოციალურ და პოლიტიკურ საქმეებზე ძველ, მეტაფიზიკურ, მოსაზრებას ვერ აცილებიან. ჩვენს მწერლობაში ბ. ი. გომართელი საჩინო მაგალითია ამ ორმხრივან გავლენის ნადუღისა. ამ მოვლენის მიზეზი ის არის, რომ სოციალურ და პოლიტიკურ საგნების მასწავლებლად ახალგაზდობას რუსეთში კანტისა და ჰეგელის მეტაფიზიკით გაჟღენთილი მწერლები, ბელინსკი, ჩერნიშევსკი, დობროლიუბოვი, სტრუვე და სხვ., ჩუ-ვდა. ამ სკოლის გავლენისაგან თავის დახსნა და თანამედროვე მეცნიერული ეკონომიკის თუ პოლიტიკის შეთვისება მეტათ ძნელია, მით უფრო, რომ ჯერ კიდევ გადაუთრ-

გმნელია რუსულად თითქმის ყველა ის თხზულებანი, რომელთ მეოხებით ეს ორი დისციპლინაც ამ უკანასკნელი თუთხმეტი, ოცი, წლის განმავლობაში მეცნიერულ მეთოდზე აშენდა. აი რა მიზეზით ბევრ ჩვენს მემარცხნეს თავი მეტად დაწინაურებულად მიაჩნია და ის კი ვერ შეუმჩნევია, რომ მისი აზრები მარტო მაძ-ძინის დროს, ამ სამოცი წლის წინათ, ეპატიებოდა იმ დროის მოწინავეს; ეხლა კი მცოდნე კაცის თვალში უვიცობად ითვლება.

ბრძოლას კი არ უარვყოფ — როგორც ბ. ურო მწამებს, — ვამბობ ბრძოლას შესაფერი მზადება უნდა მეთქი. აი, მაგალითად, რა შედარებით ვხსნიდი იმ ბრძოლის უსაფუძვლობას, რომელიც მოწინავე რუსის პარტიამ ამ ოცდა ათი წლის წინათ მოიხადა და წაგო. ვადარებდი რუსეთის და საზღვარ გარეთელ წრეებს:

„აქ (რუსეთში) ისეთი პირები მეთაურობ-
დენ, რომელთაც სრულიად არაფერი გა-
ეგებოდათ არც ფინანსების, არც ტეხნიკის,
არც ვაჭრობის, არც თავიანთ ქვეყნის ეტნო-
გრაფიის. სამხედრო ან საზღვაო საქმეზე
ხომ რაღა ლაპარაკი უნდა. სწავლა თით-
ქმის ყველას ჰქონდა—რაცა ებადა—მარტო
ლიტერატურული, ფილოლოგიური ან იუ-
რიდიული, ისიც ვიწრო სამსაჯულო მხრის.
საზღვარს გარეთ კი ყველა პოლიტიკური
პარტიის კადრი და შტაბი და სხვა და სხვა
სპეციალისტობის საჩინო მოღვაწეებისაგან
არიან შემდგარი. პარტიებს იქ მეტად რთუ-
ლი სასიცოცხლო საქმეები მორიგათ უდ-
გათ წინ, რომლის მართვა ერთობ მარჯვე
ღონისა და ცოდნის მიხმარებას თხოულობს;
ამიტომაც მეთაურებს გავლენის შერჩენა
როდიღა შეუძლიათ მარტო ფრაზების რა-
ხა-რუხით ან მოუწვდომელ სიმაღლისკენ
ფრთების ფართხალით. რუსეთში კი თვალ-
საჩინო საზოგადო, თვით მწერლური მეთა-
ურობა—თითქმის „ფიქრთ მეუფება“—ერ-
თობ ღარიბი ცოდნის პატრონებს ებარათ.

ესენი თავიანთ თავს და საზოგადოებას მუ-
დამ მარტო იმ საკითხებს გარდაუშლიდენ,
რომელიც ჟან-ჟაკ რუსსოს, ან კიდევ მაზე
უფრო ძველებსაც გადაღეჭილი ჰქონდა.
(„Былое“, 1906, № 9, გვ. 254).

ამ გვარ ჩამორჩენაში მეოთე საზოგა-
დოებას, ამისთანა მეთაურების პატრონს,
დიადაც არავინ ურჩევს, არა თუ სახითვა-
თო ბრძოლას ჩინებულად გამწყობილ
მოპირდაპირესთან, სულ უბრალო საქმი-
ანობასაც. ჩვენებურ (იმერელ) მეთაურებ-
ზე ბევრად უფრო გამოცდილები ჩვენს
ქართლ-კახეთს. მაინც დახეთ, როგორ
მიჩვენეთ მათ — ბრძოლას ვინ სჩიეის —
ისეთი უბრალო, ნაცადი საქმეები, რომელ-
შიაც მიმბაძაობის მეტი კაცს არაფერი
სჭირია, მაგალითად: გიმნაზიის მოგლა,
თეატრის, გიმნაზიის შენობის აგება,
რკინის გზის გაევანა. ნუსხა რაა, ისიც
კი ვერ შეუდგენიათ სისწორით. მიზნის
მიწევნას რა საშუალება დასჭირდება, ის

ვერ უარგარეშნიათ. ხეირიანი ბირობა ვერ დაუწერიათ ბანკთან. ისიც არ სცოდნიათ, რომ რკინის გზის შოვნა, კონცესიის განხორციელება ინჯინრის საქმე კი არაა — მათ მარტო შენებას ასწავლიან — თხოულობს ღრმა ეკონომიურ, ფინანსიურ, იურიდიულ ცოდნას და გამოცდილებას. მოგეხსენებათ, მრჩევლად მოპირდაპირის იურისკონსულტი აუყვანიათ, იმასაც ვერ მიმხვდარან, რომელ მხარეს იცავდა ეს მრჩეველი. რადა საკვირველია, რომ ის ჩვენ მეთაურების ყირამალაზე გადიყვანდა? ესვე არ დაემართათ ჩვენს ბოლიტიკურ უთავო მეთაურებს? მათი შეცთომის ათას მაგალითიდგან ერთს მოვიყვან: აზეთის ბრძანებით ბოიკოტი რომ გამოუცხადეს ბირველ სახელმწიფო სათათბირომ! ამ გარემოებებში, ამ განვითარების ხალხს, ვინმე ანდობს გარა ისეთ მსწრაფულ-მოქმედ საწამლავს, როგორიც სტრიქნინია,

თუმცა სანდასანი, იშვიათად, პაწია დოზებით იგიც წამლად ვარგა? ჩვენ ხალხს ის მარილი ეგონება, ქვეყანას დაადუღვინებს. აი რა მოაზრებით გამოვთქვი ახალი მეცნიერების დასკვნა: „გონიერი კაცი და ერი თავისუფლებას, თუ ავტონომიას მით იძენს, რომ ანგარიშიანი მართვით ჯერ თავის შინაურ, მერე სამრეწველო, შემდეგ საზოგადო, ბოლოს პოლიტიკურ საქმეების **საშუალებათა იგროვებს** უმაღლესი სახელმწიფო საკითხის საწყვეტად“ (იხ. „*Мечта и Жизнь*,“ XIV). სუ თუ ამ შეურყეველ დედა-აზრს ჩემი პოლიტიკისას სინიდისიერი ვინმე გაადაქცევს შრომის, ბრძოლის, ავტონომიის უარჭყოფად, მონობის ქადაგებად, რეაქციის მომხრეობად? შავრაზმობას ვინ უწყობს ხელს: ამ დედაზრის მიმდევარი, თუ აზეფის ყურმოჭრილი ემა?

ბ. ურო ამ დედა-ასზრს ებრძვის. სწერს: „კერძო ხირს, დაწესებულებას ვერ შეგვ-დრით მთელ ერს, სახელმწიფოს, ესე იგი ავტონომიას. კერძო ხირი მომაკვ-დავია, და ერი კი უკვდავია!“ ესეც მეტაფიზიკა გახლავთ. შორს რომ არ მივაკითხოთ, ამერიკაში რომ არ მოგ-ვიხდეს წასვლა მთელი რასსების გაწყვეტის საძიებლად, მარტო ჩვენს სამზღვრე-ბზე რამდენი ერის ხსენებაც კი გამწყდა-რა? წვრილმანებს რომ თავი დავანებოთ, საღა მოიძებნებიან ისეთი მსოფლიოს ხატრონები, როგორიც მიდიელები, ასი-რიელები, ბაბილონელები, ფინიკიელები იყვენ? ჩვენს დროს არ იყო, ჩერქეზ-ების სახელი რომ ამოიფხიკა რუკიდამ? ვინ იტყვის, ამის შემდეგ, ერი უკვდა-ვიაო? თანამედროე მეცნიერებას არა თუ კერძო ერის, მსოფლიო ენერგიის უკვ-დავებაც აღარ სწამს: დაიდევაო, ამტკი-

ცებს. არ შეუტევია განა ეს ბ. უროს? ერის კერძო ბირებისგან გაცალკევება აგრეთვე მეტაფიზიკის ნაშთია. მარტო მას ეგონა ერი რაღაც განკერძოებული „სუბსტანციისგან“ არის გაჩენილიო. სწორე ცოდნის თვალში კი ერი მის კერძო ბირებისგან და მათ დაწესებულებათაგან შესდგება. თუ ესენი ცალ-ცალკე უფარგისი ან გადატეხებული არიან, ერიც სუსტი, ღარიბი იქნება და დიდს ვერას მოახერხებსო.

თვით ბ. უროც გრძნობს თავის მხილების ძისუსტეს. „ნიკოლაძე მხოლოდ სიტყვით უარჩეოთს ბრძოლას, საქმით კი ის მებრძოლი იყო და არის. მთელი მისი ლიტერატურული მოღვაწეობა ბრძოლაა, თუმც ამ ბრძოლას საფუძვლად ბრაქტიკული მიზანი უდევსო,“ სწერს.

ნუთუ მარტო ლიტერატურული ჩემი მოღვაწეობაა ბრძოლა? საზოგადოებრი-

ვიც რომ ბრძოლა არ იყოს, ამდენი მტერი განა დამესეოდა? ხომ არ ვმწერლობდი ახლა? ხედავთ, მაინც, წაქცეულსაც მებრძვიან. რომელ ბირადი მიზნის მიმდევარს განჩენია სადმე ან როდესმე ამდენი მოწინააღმდეგე, განა თვით ამ ბრძოლის სიმწარე არ აჩენს მის სიმაღლეს? სასაცილო ისიც არის, რომ ჩვენს მეტაფიზიკოსს ჩემი ბრძოლის სიფუძველი — ბრაქტიკული მიზანი — საკლად მიაჩნია! მართალია, სიტყვლე, დეკვივით, მთვარისთვის ეეფაში და ზუვილში არ გამიტარებია. მიუწვდომელ ოცნების, ბრმა მიმბაძაობის მაგიერ მიზნად ეოველთვის მქონია ჩემი ქვეყნის მორიგი საჭიროების შესწავლა, დაკმაყოფილება. ამ ჩემმა „ბრაქტიკულმა“ მიმართულებამ, არა თუ ზოგი რამ გამარიგებინა, იმ საცოდაობას და ბასუხის გებას გადამარჩინა, რომელიც ჩემ მოწინააღმდეგების ხსოვნას სა-

მუდამო დადათ დაეშჩნევა. არავინ გამი-
ბრიეგებია რჩევით — რასაც თქოობთ, რა-
საც გაძლევდენ, წიხლი ჭკარიო, მანანა მო-
გელისთ ციდამო. არავინ დამიდუპავს უს-
წორ, უიმედო ბრძოლაში ჩათრევით, არა-
ვის დატანჯული სახე სინიდისს არ მიშ-
თოთებს: მე სადა ვარ, და შენ სადო? ჩემ
ნაშრომში ვერავინ ვერათვერს გამოძებნის
ქეეენის შემტდენელს, მდუპველს. მას
ბევრი სამი თაობა დატაკებია, მთვარეს
რათ არ ეპოტინებიო, მაგრამ ვინც მო-
წიფებულა, მიმხვდარა, რომ ეს დირსება
ეოთილა. დაე, ბ. ურომ ამას „მონობა-
მორჩილება“ უწოდოს, „ბიუროკრატიის
მსახურება,“ იმის დაწერაც გაბედოს “ნი-
კოლაძის ცხოვრება რაც იეო, უმჯობესია
მისთვის, არ გავიხსენოთო!“ რა ესმის,
რა სპეტაკი ხელი უნდა ჭქონდეს სხვის
ცხოვრების შემხებს? ვაპატიოთ ეს ხამობა
ბ. უროს, იქნება გასწორდეს. თორემ ნა-

ხავს, ლაფს როდი დავაჯერებ, ცეცხლში ვურგავ თავს.

VI.

განსაკუთრებით იმით ჯირითობს ჩემზე ბ. ურო—ავტონომიის, ქართველობის მტერია, შაგრაზმელია, ძველ თავის აზრს ულალატო. დრო ეს მხარეებიც გამოვიკვლიოთ, განზრახ ხმა არ ამოიღია შარშან ამ საგანზე: შემწამებდენ—არჩევნების აქით თუ იქით გადახრას მეცადინობსო. ახლა კი, როცა ბრძოლა დაცხრა, უფრო გულდამშვიდებით შეუძლია ყველას ამ კითხვების განსჯა და გადაწვეტა.

რათ ვიქნებოდი ავტონომიის მტერი, როცა მთელი ჩემი მოდვაწეობა—როგორც წინათ დავამტკიცე — თვითმართველობას მოვანდომე? ავტონომიაზე ეოველთვის

მარტო იმას ვამბობდი, რომ რასაც ჩვენ-
ში ამ სახელს არქმევენ, მეცნიერებაში
„თვრთო ადგილობრივი თვითმართველო-
ბა“ ჰქვია, და ჩვენც ეს სახელი რომ
ვიხმაროთ, უფრო ადვილად მივაწვეთ მი-
ზანს მეთქი. მტრობაა ეს, თუ მოყვრობა?

სახელზე უთანხმოება ჩვენ ვერ გაგვ-
ურიდა. მარტო ის გარემოება გვაშორებს
ერთმანეთს, რომ ჩემი წინააღმდეგები
მართლა კი არ ემსახურებიან ავტონომიას
და ქართველობას, ანკესად ხმარობენ სულ
სხვა საქმისთვის, რომელსაც არა თუ არას-
ოდეს არ მიმხრობივარ, ბავშობიდგან —
როგორც ნახავთ — ცხარედ ვებრძოდი,
სწორედ აი ამ ავტონომიის და ქართვე-
ლობის ერთგულობით. ავტონომიის (ესე
იგი თვრთო თვითმართველობის) და ქარ-
თველობის საქმე მარტო ლოიალურ ნია-
ადაგზე იქნება დაცული. მას საძალადო
სრულიად არა აქვს-რა. უკიდურესობა მას

ერთიანად ლუბავს. ქართველობას რა სა-
მე აქვს „მშრომელ ჯგუფთან,“ რისი
შოვნა შეუძლია მისი წყალობითი? თავათ
ამ ჯგუფს – სხვა ქვეყნებში — მომავალი
აქვს, განა, კონსტიტუციურ მსარეში!
რა ხელი გვაქვს იმ კითხვასთან, თუ ვინ
იყო მართალი ან მტუანი კარბოვის ათეთ-
ქებაში? ორივე შავ წყალს წაუღია.

უკიდურესობის მომხრე ვერსად ასტილ-
დება სოციალ-დემოკრატიის გავლენას.
ცხოვრება მარტო ამ ბარტიას აწოდებს
თავ უზოგავი ბრძოლის მასალად: მუშას,
უქონებო, უიმედო ხალხს, რომელსაც და-
საკარგავი არა აქვს-რა და ეოველი ნაძალა-
დევი მოგებას უქადის. ქართველობის მი-
ზნები კი მარტო ზომიერების გზით მი-
იწევნება. ამას გარდა ვის არ უნდა იცო-
დეს, თუ რა არსებითი შეურიგებლობა
სუფევს ქართულ საქმეს და შრომის ჯგუ-
ფის იაკობინიზმს შუა? იაკობინიზმის სა-

ძირკველი, იარაღი, მისი შინაარსი ცენტრალიზაციაარის ე. ი. ეს იაკობინიზმია, რომ ცდილობს ადგილობრივი თვითმართველობა, ბრაზვინციალური სხვა და სხვა თვერაგნება, კერძო ერები და მხარეები ბრმად დაუმორჩილოს ერთ მოთავე ძალიერებას. იაკობინიზმი არ იყო, ერთიანად რომ მოსპო საფრანგეთში ყოველი ნაშთი ერაგნული თვით-ტრობისა და ფედერაციის სარქმე სისხლის მორევში ჩაახრჩო? დიდი სამეფოების მჭედელი ბაწია ერს განა უშველის?

ეს იმოდნათ სწორი, უტეუარი ჭეშმარიტებაა, რომ ყოველთვის, როცა ჩვენში რამე ნამდვილი კითხვა, რეალური საქმე გაჩნდება, იმ წამსვე მტკიცე „ბლოკი“ იკვრება ამ ორს ვითომ მტერს, სოციალ-დემოკრატებს და ფედერალისტებსშუა, მათი უკიდურესობა მათგან ერთ ბარ-

ტიას არდგენს, დანარჩენი საზოგადოების წინაადმდეგ. მათი ცრუ ბრძოლა ცარიელი თვალთ-მაქცობა, ხალხის მოტყუებაა. ორივე ვარტია თავის მიზანს, სახსარს, პროგრამას, ხელმძღვანელობას ჩვენში და ჩვენს საზოგადოებაში კი არა, სხვანან ეძებს და შოულობს, ისეთ უცხო წრეებსა და მიმართულებაში, რომელთაც ქართველობასთან არც საერთო რამ აქვთ, არც არავითარი მსგავსება. ცარიელი უკიდურესობის მეტი მათ არაფერი ამოქმედებს. არა თუ წინასწარმეტყველობა, დიდი ანგარიშიც კი არ აქვს მცოდნე კაცს, მისახვდომათ,—ამ ორ უკიდურესობისაგან რომელი მოკრეკა და შთანთქავს მეორეს? რასაკვირველია ის, რომელსაც უცხოეთში უფრო თვალსაჩენი, უკეთ გაწრთვნილი მაგალითი თუ ხელმძღვანელი აბადია, შინ კი მეტი და უფრო სანდო მასალა ეგულება, ისეთი მასალა, ვისაც

მთა და ბარის გასწორება არა თუ არას ავნებს, კიდეც არგებს.

ახლა თვით უკიდურესობაზე უნდა გაკიმხილოთ ამ დროის მეცნიერების მოძღვრება. უკიდურესობა მარტო მხარმდია შესანდობი, სანამ ხალხის დაბალი, უმეტარი წრეების ლვიძებას, წრთოვნას, ამაღლებას ემსახურება, სანამ მოსამზადებელი შკოლის როლს ასრულებს ერის ბოლიტიკურ ზრდაში, ისიც იმ პირობით, თუ მოწაფეს საუასბოსკენ არ იტეუებს. ვერ დაითვლის ადამიანი, თუ, ასეთ უკიდურესობას, რამდენი უბრალო მუშა ნელნელა, შეუმჩნევლად ჩანებულ, სასარგებლო ბურჟუათ გადუქცევია, არა თუ ევროპასა და ამერიკაში, თვით რუსეთსა და ჩვენშიაც. მათგანი ზოგი კიდეც მინისტრობს, ზომიერების ბურჯად ხდება. აი, თუნდ ბრიანი, საფრანგეთის ამასწინდელი მთავარ მინისტრი. სულ სხვაა უკიდურესო-

ბის ატანა საზოგადოების მადალ წრეებში, რომელთ დანიშნულებაა ქვეყანას ჭკუით, ცოდნით, ზნეობით ემსახურონ, და არა მუსკულებით. ამ წრეების უკიდურესობა ნიშანია, რომ ღირსი არ ეოფილან მადალი დანიშნულებისა, ხალხს უთავოდ სტოვებენ. მათი უკიდურესი მიმართულება ერს ამდაბლებს. კიდეც რეგნის, რადგანაც ბოზა, ტეუება, მალვაა საკუთარი უვარგისობის. ნუ რა გჯერათ თავადის, ბანკირის, მრეწველის, ქალაქის-თავის, დენერლის უკიდურესობისა, ნურას ამენებთ ისეთ უნდობ საძირკველზე, როგორსაც თავის ხელობის უარმეოფი შეადგენს. მტკიცედ იცოდეთ — ის ჩვენებური კინტოა, ბროვოკატორობს, გაჭირვების დღეს „მიიმალება,“ გაბრიყვებული ხალხის მწარე ბედს არ გაიზიარებს.

რაც უფრო წინ წავა ხალხის ბოლიტიკური გამოცდილება, ეს ჭეშმარიტება

თან-და-თან უფრო მეტისთვის ცხადი შეიქნება, რომ ქართველობას ამ მიმბაძავ უკიდურესობისგან არავითარი სიკეთე არ მოელის. აი, ამ ურგებ, მავნე უკიდურესობის მიზეზით იძულებული გავხდი მეფიქრა, რომ ავტონომიაც, ფედერალიზმიც, ქართველობაც, „ტაკტიკისთვის“ დაუჩემებია ამ მკვდრათ-ნაშობ ბარტიას, რომელსაც ქართველობასთან ბუნებრივი კავშირი თავის დღეში არც ჰქონია, არც ედირსება.

მოგახსენეთ, ვერ გამიგია, რა ნამდვილი ძალა სჯობს შეურიგებელ წინააღმდეგობას „შრომის ჯგუფის“ იაკობინიზმსა და ფედერალიზმს შუა. თვით ეს ფედერალიზმიც გაუგებარია ჩემთვის. ვინ არ იცის, ის კავშირია თანასწორ, თავისუფალ სახელმწიფოებს შუა. მაშასადამე, ის ან ორი საუკუნიო დაგვიანებულა ჩვენთვის, ან ერთი საუკუნით მაინც სა-

ადრიან. ამ გვარ კავშირის შესაბგენად მარტო ერთი მხარის სურვილი რადი კმარა, საკმარია ყველასი თანხმობა: სხვებსაც უნდა უნდოდეს და სახეირად მიაჩნდეს ჩვენთან დაკავშირება. „პარტიის“ პროგრამა ამ მხრით ნუ თუ არ გაგონებთ იმ „ქვესახელობის“ მსხვერპლს, რომელიც აიხირებს — მზეთუნახავ-ბატონიშვილს ვირთავო, და ამ ოცნებით თავს ითრობს, იდუპავს? შეირთავს დიადაც, მაგრამ ისიც ხომ უ' და იკითხოს — მზეთუნახავი იკადრებს, მიიკარებს, შეიუკარებს, გაუვებს? კიდეც რომ გაგიუდეს და შეირთოს, შეეძლება ამ ვაუბატონს მისი შესაფერი რჩენა, მასთან თანასწორი განწყობილება? ჩემი ქონების პატრონმა რომ დავიყინო: როტშილდთან, მორგანთან, როკფელერთან, ვანდერბილდთან ერთად ამხანაგობას შევკვრავ-მეთქი, როგორ ფიქრობთ, სრულ გონებიანად ჩამოვდის ვინ-

მე? მათი ამხანაგობა ჩემთვის, რასაკვირველია, სასარგებლოც იქნება და სანეტარეოც. მაგრამ ისინიც გამიტოლდებიან განა? ეს რომ გაუმხილო მათ, განა ბანდურის ცემით არ გამხეთქენ? ხალხს ასეთი ჩემი ბრეტენზია განა სასაცილოდ ეყოფა?

ასეთ აბსურდამდი მიათრევს ბარტიას მიმბაძობა, სინამდვილის დავიწყება. ისეთი ბროგრამის შედგენას, რომელსაც თვალახელით, გულწრფელად, ბოლომდი, გამწარებულის მეტი, ვერვინ გაჭვეებს, სხვა შედეგი არ ექნება ქართველობაში, ამიტომ რომ გამწარებულების, უიმედოთ რიცხვი ერთ ხეირიან ბარტიასაც ძლივს ეოფნის ჩვენში და მართლა გამწარებულს კიდეც ჭეავს თავის შესაფერი ბარტია. ქართველობას ამ ბარტიასთან კონკურენციის გაწევა არ სჭირია: რაც შიგ კონიერია, ის მოიწიფება თუ არა,

უმეტოქეობოთაც გაქართველებასაც ისევე ვერ ასცილდება, როგორც გაბურჟუებას. დანარჩენს, სულ ერთია, უკიდურესობითაც ხომ ვერ გადმოიბირებთ: მათი წრე სხვისკენ მიითრევს. მაგიერად უკიდურესობა, რომელიც არას გძენსთ, ქართველობის ცხრა-მეათედს გაშორებსთ. ვინც თავზე ხელ-აღებული არაა, თან და თან უნდა ჩამოგცილდესთ. თქვენი წარმომადგენლის „შრომის-ჯგუფში“ ჩაჯდომას მარტო ეს შედეგი ექნება, სხვა არაფერი: თქვენს გავლენის გარეშე დარჩება ის უმრავლესობა ერისა, რომელიც, ღვთის მადლით, უიმედო არაა, რისიმე ბატრონია, რამე იცის, მეცადინეობს თავის თავისთვის, ოჯახისთვის, ქვეყნისთვის, და, თუმც უსწორ-მასწორო ბრძოლას ერიდება, საშობლო ენას, სახელს, ეროვნებას, ქვეყანას მაინც გულწრფელად, შვილობრივად, ბუნებრივად სიკვდილამდი თაყვანს სცემს. ახი-

რება არა, ასეთი ტოტხადი მასალა ბრ-
ტიას თვალწინ ჰქონდეს და მისი გაწრ-
თვნა არ შეეძლოს სადი ბროგრამით?
ძნელია-თუ ასეთი ბროგრამის შედგენა
ჩვენიანვე საჭიროების მიხედვით? რა უფ-
ლებაც გვაქვს კანონით მოხიჭებული, რა
საშუალებაც მოუცია ჩვენთვის წარსულს
ან ბუნებას, გონიერად ვიხმაროთ ქარ-
თველობის მდგომარეობის გასაუმჯობესე-
ბლად. მზეთუსახავ ნეტარებამდი კი არა,
სხვა. განათლებულ, ქვეყნებში ნაცად სი-
კეთემდი. ვინც გონება დამჯდარი ქარ-
თველია, უგელა გაჭეგება ამ დროშას,
ვისაც ქართველობის შველა უნდა, მან
თავისი ბოლიტიკური გეგმა უნდა შეამ-
საბუქოს, ეგებ რაც შეიძლება უფრო მეტ
ხალხს ერთი და იგივე ნამდვილი ბრაქ-
ტიკული მიზანი აღუნიშნოს, მისთვის
გასაგები და საჭირო. მარტო ეს შეგვძენს
მტერ-მოყვრის ეურადღებას და მორი-

დებას. ჯერ ამას უნდა ვეძებდეთ, და არა მიუწვდომელ კოშკიდგან მზეთუნახავის მოტაცებას, რომლისთვის თოკის კიბეც კი არ გვაბადია. სანამ ამ კოშკის სინამდვილის კი არა, სურათის—ეურებით თვალებს ვიტივებთ, ვერ ხედავთ, სოციალდემოკრატია რა ქულაჯაში ირთვება, რა ბუხრის ქუდს თავზე იკეცს, რა თვალს უბრიალებს ნამდვილ თქვენს დანიშნულს? ოცნების გაშეოლი აუცილებლად ქონებასაც ჰკარგავს. თქვენ პარტიასაც ეს მოსავალი ელის.

ამაებს ვფიქრობ ჩემთვის, მიტომ რომ არ შემიძლია სხვათვრივ ვიფიქრო. როდი ვქადაგობ ამ აზრებს. მარტო, როცა ვინმე ჩემზე მტრულად სტეუვის და ცილს მიერის — ქართველობის მტერიაო — თავს ვიმართლებ ხოლმე თქმით: მტრობამ კი არა, სიყვარულმა მიმიყვანა ამ შეხედულებამდი-მეთქი.

უკანასკნელი მხილება—ისიც ცილი, რასაკვირველია, – დაგვრჩა გასაქარწყლებლად: ნიკოლაძემ თავის უწინდელ რწმენას უღალატა, მოწინააღმეველად იქცა.

ოცდა ერთი წლის ემაწვილი გახლდით, როცა ჭერცენის „*Колокол*“-ში (№ 199, 1 იგლისს 1865, გვერდი 1632) ა ი რას ვურჩევდი ქართველობას. ვოარგმნი სიტყვას-სიტყვით:

„ნაციონალური მისწრაფების გადაჭარბება საქართველოს იმ საყასპოში ურგავს თავს, საცა ეხლანან ტყავი გააძვრეს პოლშას და სისხლი დაუშვრეს ჩერქეზებს. ევროპის სახელმწიფოები საქართველოს ან ალყირივით (ესე იგი მკვიდრისთვის უფლება-მიუნიჭებლად) დაიმონებენ, ან ინდო-ჩინეთივით ცარცვას დაუწყებენ. ეს გვხვდება, თუ ნაციონალურ მისწრაფებას კეთილი ბოლო მიეცა. რა შედეგი მოჰყვება უბედურ ბოლოს, და რამოდნათ ეს უფრო

მოსალოდნელია ბედნიერზე, ეს ყველასათვის ცხადია..

„ამ მოაზრების ძალით ვფიქრობთ, რომ საქართველოს ბედის თვით ეხლანდელ რუსეთთან გადაწნა უფრო მალე გააუმჯობესებს მის მდგომარეობას, ვინემ რომლისამე სხვა ევროპიელი ნაციის კავშირი ან მფარველობა (მფლობელობაზეც რომ არა ვსთქვათ რა). ოსმალეთი ან სპარსეთი აქ ხომ სახსენებელიც არაა. საქართველოში მათზე არც ერთი ჭკუა-საღი ადამიანი არ ფიქრობს“.

აი, ჩემი **მუდმივი** რწმენა და პოლიტიკა. ან ჩემ ნაწერებში ამის წინააღმდეგი აზრი უნდა გამოძებნოს სადმე ბ. ურომ, და მოიყვანოს, ან უნდა გამოტუდეს, მე კი არ უოფილვარ ჩემი ძველი რწმენის მოდალატე, მას თვითონ უღალატნია სინიდისისთვის.

თუ ოცდა ერთი წლის ჭაბუკს ამაების ანგარიშობა შემეძლო, სიბერეში მეკადრება განა ავჩერჩეტდე და ისეთებს

ვეშვე, ვინც შვიდს ხეით კელარ სოვლის? ეს ამონაწერი ამტკიცებს, რომ ეოველთვის იგივე ეოთვილვარ, რაც დღესა ვარ: ერთგული, ანგარიშიანი მწყემსი ქართველობის სიკეთისა, შეურიგებელი მტერი ეოველი მიმართულებისა, რომელიც საქართველოს ქონებას სხვის, უცხოეთის მიხანს, თუ საქმეს, სწირავს.

ერთი კი წამცდა. ამ ჩემ მიმართულებას ჩემი პოლიტიკა დავარქვი. ჩემი შიგ არათერია, მისი გამოგვლევის, გასესენების, განათების მეტი. ქვეყნის პოლიტიკას—როგორც მის ბუნების ნამდვილ ძალებს—ადამიანის, ხალხის სურვილი კი არა, ამ ქვეყნის გეოგრაფიული მდებარეობა სჯელს. პოლიტიკა ახალ მოდური შლიაპა კი არაა, რომლის ცვლა ჩვენს ქეიფზე ჭკიდია, ისეთივე ტრადიციული, უცვლელი, მამა-პაპური განძია, როგორც ენა, ეროვნება, სარწმუნოება.

სანამ შავი-ზღვიდან გასავალი სრულ-
ობამდობს ხელშია, სანამ სამხრეთიით ობ-
მალეთი და სპარსეთი გვაკრავს, ალმო-
სავლეთიით—ლეკი და თათარი, ჩრდილო-
ეთით—რუსეთი, ბევრიც რომ ვიწრია-
ლოთ, იმ პოლიტიკას ვერ ავცილდებით,
რომელიც აურჩევიათ საქართველოს უალ-
რეს გმირებს, ბევრი ცდის, ძებნის და
მსხვერპლის შემდეგ. უკეთესი რომ შესა-
ძლო ყოფილიყო, განა მათ დაემალებო-
და? ჩვენზე ტოტად სწყურდათ, ვითომ,
დამოუკიდებლობა, საკუთარი გვირგვინი
ჩვენზე ნაკლებ უყვარდათ? საძებნი გზა
ჩვენსავით დახშული რადი ჰქონდათ, უფ-
ლებაც სისრულით ხელთ-უპყრათ, ვისთა-
ნაც უნდოდათ საქმე დაეკავებიათ, კავ-
შირი შეეკრათ. ბრძანებისამებრ მთელი
ქვეყანა მიმოვლეს მათმა ელჩებმა, სამე-
ფო არსად დარჩენიათ, რომელთანაც მო-
ლაპარაკება არ გაემართათ, დაახლოებებ

საქართველოს სახსნელად არ ეცალათ. სანამ საბოლოო გზას დაადგებოდენ, სანამ გვირგვინს ერის არსებობას შესწირავდენ, ოთველი საშუალება სისჯეს, ოთველი დანის-ძიება იხმარეს; თვით სარწმუნოების შეცვლასაც შეპირდენ რომის პაპს და თრიდრიხ დიდს. უტრეხტოდ ვერ გადიგითხავს კაცი ამ სამი საუკუნის შეცვლილობის აღწერას მატიანეებში. რაც ამდენს, ამისათანა თაობას აუგია, აუცილებლად უცვნიათ, იმას ერთი ჯგუფი, გინდ ერთი თაობა ვერ შეცვლის. სანამ ოსმალოს, ან სპარსეთის ადგილს რომელიმე სხვა რასსა ან შეთობა არ დაიჭერს, საქართველოსთვის არავითარი სხვა პოლიტიკა არ იარსებებს, იმის გარდა, რომლითაც ხელმძღვანელობდენ, იძულებით, საქართველოს უგონიერესი პატრიოტები: ალექსანდრე კახელი, ალექსანდრე იმერელი, ვახტანგ კანონმდები, თეიმურაზ მეორე, სო-

ლომონ დიდი, დიდი ერეკლე. რა ძალამ და აუცილებლობამ ეს დევები გასტეხა, ის ახლაც უცვლელად არსებობს; მას ვერც ჩვენ მოვერევით. როგორც უნაყოფოდ, უკვალოდ, უსახელოდ დაიდუბა ოდესღაც სახსარი, მათ დროს სხვა რამე მიზნისაკენ შიმართული, ისრევე წყალ-წყლებულია ეველა სხვა მეცადინეობაზე ნახმარი საშუალება. ბუნების წინააღმდეგ ოდესღაც ცდა ამაოა და სასტიკად ისჯება.

ამიტომაც ქვეყნის მოდალატე და დამდუბავი მარტო ისაა, ვინც ამისთანა წინაბრების მცნებას უცხო მოძღვრობისთვის ივიწყებს, და ამ შემცდარ მოძღვრებას ალევს საქართველოს უმჯობესს, უკანასკნელ ძალას.

301.19
ნ 636

301.19
ნ 636

უმთავრესი შეცთომები

გვ.	სტრ.	დაბეჭდილია	უნდა იყოს.
13	20	პასუხის გების	ქალაქის პასუხის გების
15	7	მოედვენ	მოსდვეს
„	11	და მეშვიდები	და მეშვიდეში
17	15	ჩაიფლა	ჩაჰფლა
18	10	ერთი კვირის	ერთ კვირას
25	19	კრიტიკოსმაც	კრიტიკოსმა
27	15	როდისმე	რამდენჯერაც
36	3	მიმართულე-ბისაო	მიმართულების არისო
38	1	დამარცხდებაა	დამარცხებაა
41	19	სხოლასტიკით	სხოლასტივით
49	9	ეიძულებიათ	იძულებით
„	12	თუ	და
„	13	პირდაპირი	თუ პირდაპირი
50	1	ედგა	ადგათ
„	17	უფო	უფრო
57	11	შტაბი და	შტაბი
„	19	მოუწდომელი	მიუწდომელი
60	13	სუ თუ	ნუ-თუ